

"Қазақстан Республикасындағы 2030 жылға дейінгі отбасылық және гендерлік саясат тұжырымдамасын бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Президентінің 2016 жылғы 6 желтоқсандағы № 384 Жарлығына өзгеріс енгізу туралы" Қазақстан Республикасының Президенті Жарлығының жобасы туралы

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2022 жылғы 24 наурыздағы № 151 қаулысы

Қазақстан Республикасының Үкіметі **ҚАУЛЫ ЕТЕДІ:**

"Қазақстан Республикасындағы 2030 жылға дейінгі отбасылық және гендерлік саясат тұжырымдамасын бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Президентінің 2016 жылғы 6 желтоқсандағы № 384 Жарлығына өзгеріс енгізу туралы" Қазақстан Республикасының Президенті Жарлығының жобасы Қазақстан Республикасы Президентінің қарауына енгізілсін.

*Қазақстан Республикасының
Премьер-Министрі*

Ә. Смайылов

"Қазақстан Республикасындағы 2030 жылға дейінгі отбасылық және гендерлік саясат тұжырымдамасын бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Президентінің 2016 жылғы 6 желтоқсандағы № 384 Жарлығына өзгеріс енгізу туралы

ҚАУЛЫ ЕТЕМІН:

1. "Қазақстан Республикасындағы 2030 жылға дейінгі отбасылық және гендерлік саясат тұжырымдамасын бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Президентінің 2016 жылғы 6 желтоқсандағы № 384 Жарлығына мынадай өзгеріс енгізілсін:

жоғарыда аталған Жарлықпен бекітілген Қазақстан Республикасындағы 2030 жылға дейінгі отбасылық және гендерлік саясат тұжырымдамасы осы Жарлыққа қосымшаға сәйкес жаңа редакцияда жазылсын.

2. Осы Жарлық қол қойылған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі.

*Қазақстан Республикасының
Президенті*

Қ.Тоқаев

Қазақстан Республикасы
Президентінің
2022 жылғы 24 наурыздағы
№ 151 Жарлығына
ҚОСЫМША
Қазақстан Республикасы
Президентінің
2016 жылғы 6 желтоқсандағы
№ 384 Жарлығымен
БЕКІТІЛГЕН

Қазақстан Республикасындағы 2030 жылға дейінгі отбасылық және гендерлік саясат тұжырымдамасы

Мазмұны

1-бөлім. Қазақстан Республикасындағы 2030 жылға дейінгі отбасылық және гендерлік саясат тұжырымдамасының паспорты

2-бөлім. Ағымдағы жағдайды талдау

2.1 Отбасылық саясат саласындағы қол жеткізілген нәтижелер мен проблемалар

2.2 Гендерлік саясат саласындағы қол жеткізілген нәтижелер мен проблемалар

3-бөлім. Халықаралық тәжірибеге шолу

4-бөлім. Қазақстан Республикасындағы отбасылық және гендерлік саясатты дамытудың пайымы

5-бөлім. Қазақстан Республикасындағы отбасылық және гендерлік саясатты дамытудың негізгі қағидаттары мен тәсілдері

6-бөлім. Нысаналы индикаторлар мен күтілетін нәтижелер

7-бөлім. Қазақстан Республикасындағы 2030 жылға дейінгі отбасылық және гендерлік саясат тұжырымдамасын іске асыру жөніндегі іс-қимыл жоспары

1-бөлім. Қазақстан Республикасындағы 2030 жылға дейінгі отбасылық және гендерлік саясат тұжырымдамасының паспорты

Тұжырымдама атауы	Қазақстан Республикасындағы 2030 жылға дейінгі отбасылық және гендерлік саясат тұжырымдамасы (бұдан әрі – Тұжырымдама)
Әзірлеу үшін негіздемелер	Қазақстан Республикасындағы 2030 жылға дейінгі отбасылық және бұдан әрі - Тұжырымдама) Қазақстан Республикасы Президентінің 2021 жылғы 13 қыркүйекті Мемлекет басшысының 2021 жылғы 1 қыркүйектегі "Халық бірл өркендеуінің берік негізі" атты Қазақстан халқына Жолдауын іс іс-шаралар жоспарының 82-тармағы; "Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі Стратегиялық дам Республикасы Президентінің кейбір жарлықтарының күші жойы: Республикасы Президентінің 2018 жылғы 15 ақпандағы № 636 Жа Қазақстан Республикасы Президентінің 2021 жылғы 26 ақпандағы № "Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік жоспарлау жүйесін бекіт Үкіметінің 2017 жылғы 29 қарашадағы № 790 қаулысына өзгеріс енгі Үкіметінің 2021 жылғы 26 ақпандағы № 99 қаулысы
Тұжырымдаманы әзірлеуге жауапты мемлекеттік орган	Қазақстан Республикасының Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі
	Қазақстан Республикасының Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі; Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің Ұлттық статистика бюросы;

Тұжырымдаманы іске асыруға жауапты мемлекеттік органдар	Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі; Қазақстан Республикасының Денсаулық сақтау министрлігі; Қазақстан Республикасының Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі; Қазақстан Республикасының Сыртқы істер министрлігі; Қазақстан Республикасының Қорғаныс министрлігі; Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі; Қазақстан Республикасының Мәдениет және спорт министрлігі; Қазақстан Республикасының Ұлттық экономика министрлігі; Қазақстан Республикасының Ішкі істер министрлігі; облыстардың және Нұр-Сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері.
Іске асыру мерзімдері	2022 – 2030 жылдар

2-бөлім. Ағымдағы жағдайды талдау

2.1 Отбасылық саясат саласындағы қол жеткізілген нәтижелер мен проблемалар

Мемлекеттік отбасылық саясат Қазақстанның әлеуметтік саясатының құрамдас бөлігі болып табылады және отбасының өмір сүру жағдайын жақсартуға мен сапасын арттыруға бағытталған ұйымдастырушылық, экономикалық құқықтық, ғылыми, ақпараттық және кадрлық қамтамасыз ету қағидаттары, бағалаулары және шаралары жүйесін білдіреді.

Отбасыларды қолдау, нығайту және қорғау, отбасылар мен олардың мүшелерінің физикалық, зияткерлік, рухани, адамгершілік дамуына ықпал ететін қажетті жағдайлар жасау, ананы, әкені және баланы қорғау мемлекеттік отбасылық саясаттың мақсаттары болып табылады.

Отбасы институтын және отбасы құндылықтарын нығайту

Мәдени құндылықтарды, дәстүрлерді, руханиятты сақтау, өскелең ұрпақты тәрбиелеу және отбасы мәртебесін нығайту жөніндегі ұлттық мемлекеттік міндетті іске асыру мақсатында Қазақстанда Отбасы күні белгіленді. 2014 жылдан бастап жыл сайын "Мерейлі отбасы" ұлттық конкурсы (бұдан әрі – конкурс) өткізіледі, ол адамгершілік құндылықтарды жаңғыртуға және отбасы мен некенің (ерлі-зайыптылықтың) жағымды бейнесін дәріптеуге, отбасы мәртебесін арттыруға бағытталған. Өткен жылдар ішінде конкурсқа Қазақстанның барлық өңірінен 18 мыңнан астам отбасы қатысты.

2021 жылы конкурс өткізу қағидаларына өзгерістер енгізілді. Жаңа қағидалар шеңберінде тек отбасылардың өздері ғана емес, білім беру, денсаулық сақтау, мәдениет ұйымдары, еңбек ұжымдары, өнеркәсіп кәсіпорындары, үкіметтік емес ұйымдар (бұдан әрі – ҮЕҰ) және басқа да заңды тұлғалар конкурсқа қатысуға өтініштер тапсырады.

Енгізілген өзгерістердің арқасында өңірлік деңгейде жеңімпаз атанған 17 отбасының барлығына конкурс лауреаттары атағы берілетін болады.

Отбасылық саясат саласындағы уәкілетті орган айқындалды.

Қазақстандағы отбасы жағдайының перспективалары мен даму бағыттарын айқындайтын жан-жақты зерттеулер жүргізу мақсатында "Қазақстандық қоғамдық даму институты" ҰАҚ құрылымында отбасы институтын зерттеу орталығы құрылды. Орталық "Қазақстандық отбасылар", "Қазақстан Республикасындағы тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы күрес туралы" ұлттық баяндамалар дайындады, қазақстандық көп балалы отбасылардың, ауылдық жерде тұратын отбасылардың жағдайы мен дамуын, ажырасулар мен олардың салдарын, ата-ана болу үлгілерін және басқаларын зерделеу бойынша зерттеулер жүргізді.

Жыл сайын республика бойынша мемлекеттік әлеуметтік тапсырыс және гранттық қаржыландыру шеңберінде үкіметтік емес ұйымдар отбасылық саясат саласында 100-ден астам әлеуметтік жобаны іске асыруда.

Өңірлерде отбасылардың әлеуметтік әріптестігін жандандыру және оқытуды ұйымдастыру мақсатында отбасылық аула клубтары мен отбасылық байланыс клубтары жұмыс істейді. Отбасылық аула клубтарында білім беру, психологиялық, бос уақытты өткізу қызметтері ұсынылады, балалар мен жасөспірімдерге арналған үйірмелер ашылды.

Білім беру жүйесінде оқушыларды адамгершілік және патриоттық тұрғыда тәрбиелеуге қатысатын әкелердің қоғамдық бірлестіктері дами бастады.

Қазақстандықтардың көпшілігі үшін отбасы маңызды құндылық болып табылады, олар балаларымен барынша көп уақыт өткізуге ұмтылады. Мәселен, "Отбасылық-демографиялық саясат" сауалнамасының деректері бойынша ата-аналардың 50,3 %-ы тұрақты түрде балалардың қасында, 32,7 %-ы әрбір күнді бірге өткізуге тырысады, 8,3 %-ы әр демалыс және мереке күндерін бірге өткізеді және тек 0,4 %-ы бос уақытын ешқашан балаларымен өткізбейді. Балалардың көпшілігі ата-аналарымен өздерінің қызығушылықтарын талқылайды (88,3 %), балалардың көп бөлігі өзінің отбасымен араласқанды ұнатады (85,2 %) және олардың тек 2,3 %-ы туған-туыстарымен өзара түсініспеушілік жоқ екендігін айтты.

Азаматтардың көпшілігі балаларға үлкендерді құрметтеу (61,3 %), еңбекқорлық (61,0 %), өзін-өзі құрметтеу (43,0 %), өзіне деген сенімділік (37,6 %) және әділдік (29,5 %) сияқты құндылықтарды дарытуға ұмтылады. Бұдан әрі өзін-өзі дамыту (20,1 %), рухани өсу (19,1 %), патриотизм (16,5 %), басқа адамдарға көмектесу (11,7 %), қиын жағдайларға бейімделе алу (11,5 %), даралық (9,5 %) сияқты құндылықтар бар.

Қазақстан қоғамында отбасы институтының маңыздылығына қарамастан, ажырасулар және некесіз бала туу үрдісі ұлғаюда. Шамамен әрбір үшінші неке бұзылуда. Кәмелеттік жасқа толмаған балалары бар ерлі-зайыптылардың ажырасу үлесі ұлғайды. 2016 жылы 141,7 мың некенің 51,9 мыңы ажырасса (36,7 %), 2020 жылы 128,8

мың некенің 48,0 мыңы ажырасқан (37,2 %). Алайда, пандемия кезінде ажырасулардың азайғаны байқалады. Айталық, 2020 жылдың қорытындысы бойынша тіркелген некелер санына ажырасқан некелердің үлесі 37,2 %-ды құрады, ал 2019 жылдың соңында бұл көрсеткіш 42,8 %-ға тең болған еді.

2019 жылы ажырасу коэффициенті 2016 жылмен салыстырғанда 2,92-ден 3,23-ке дейін өсті, 2020 жылы осы коэффициенттің төмендегені байқалады (2,56). Өңірлік бөліністе 2020 жылы ажырасудың жалпы коэффициенті бойынша Павлодар облысы мен Нұр-Сұлтан қаласы бірінші орында: әрбір мың тұрғынға 3,6 ажырасқан жұп. Екінші орында – Солтүстік Қазақстан облысы (3,55), үшінші орында – Қарағанды облысы (3,33). Ажырасудың ең төмен коэффициенті Түркістан облысында (1,31), Шымкент қаласында (1,87) және Маңғыстау облысында (1,96) байқалады.

Отбасылық қатынастар саласындағы зерттеулер отбасының дағдарыссыз дамуы іс жүзінде мүмкін емес екенін көрсетеді, алайда бұл әрдайым некенің бұзылуына алып келмейді, өйткені некенің бұзылуына әртүрлі себептер негіз болуы мүмкін, бірақ әрбір ерлі-зайыпты жұп үшін олар жеке-дара. Респонденттер жауаптарының деректері көрсеткендей, ажырасулардың неғұрлым көп таралған себебі: ерлі-зайыптылардың опасыздығы не екінші отбасының пайда болуы, келесі жиі болатын жағдай – туған-туыстардың отбасылық өмірге араласуы. Сонымен қатар, ұдайы қайталанатын үйдегі зорлық-зомбылық, маскүнемдік, қызғаныш ажырасудың себептері ретінде жиі көрсетіледі, содан кейін материалдық себептер: жұмыссыздық, қаражаттың жетіспеушілігі және тұрғын үй проблемалары көрсетіледі.

Ортақ балалары жоқ ерлі-зайыптылар жиі ажырасады және олардың үлесі 34,9 %-ды құрады. Екі және одан да көп ортақ балалары бар жұптар арасындағы ажырасу үлесі – 33,3 %, бір ортақ баласы бар – 31,8 %. Деректердегі айырмашылық аз ғана болғандықтан, балалардың болуы қазақстандықтарда ажырасу үшін тежеуші фактор болып табылмайды деген тұжырым жасауға болады.

"Қазақстандық отбасылар – 2020" ұлттық баяндамасының деректеріне сәйкес қазақстандықтардың пікірінше отбасындағы зорлық-зомбылық жағдайлары (43,2 %), ерлі-зайыптылардың бірінің маскүнемдігі, нашақорлығы проблемалары (39,7 %), ерлі-зайыптылардың опасыздығы (35,85 %) ажырасуларды ақтаудың себебі бола алады. Сондай-ақ әрбір бесінші респондент ерлі-зайыптылардың біреуінің құмар ойындарға деген құштарлығы сияқты себепті атады. Респонденттердің көп бөлігі (14,7 %) ажырасуды ақтауға болмайды деп санайды. Сондай-ақ махаббат пен түсіністіктің болмауы (13,5 %); балалардың болмауы (12,1 %) ажырасуды ақтайтын себептер бола алады. Респонденттердің пікірінше, ажырасудың ең маңызды салдары балалары бар жалғызбасты отбасылардың өсуі (75,5 %) болып табылады. Сондай-ақ жағымсыз салдарлардың арасында ерлі-зайыптылардың біреуінің депрессиясы (17,5 %),

ажырасқан ерлі-зайыптылардың маскүнемдігі (14,8 %), ажырасқаннан кейін әйелдің өмір сүру деңгейінің төмендеуі (11,1 %), суицидтер (10,8 %), бала туудың төмендеуі (6,3 %) атап өтілді.

Толық емес отбасылар саны артуда. 1999 жылмен салыстырғанда 2009 жылы олардың үлесі 6,8 %-ға артқан. Олардың ішінде 400 мыңнан астам әйел 700 мыңнан астам баланы, ал 60 мыңнан астам ер адам 300 мыңнан астам баланы тәрбиелеуде (15,1 % бала анасымен ғана, 6,4 % бала әкесімен ғана тұрып жатыр). Демек әрбір 5-ші бала тек бір ата-анасы бар отбасында өмір сүруде.

Ер адамдардың гендерлік жағдайдағы еркіндігі әкелердің бала тәрбиесіне аз қатысуына және баланы асырау үшін алимент төлеуде проблема тудырады. Талап арыздар бойынша кәмелетке толмаған балаларды күтіп-бағуға алимент өндіріп алу туралы азаматтық істердің саны 2016 жылғы 7117-ден 2020 жылы 6228-ге дейін төмендеген. Бұйрықтық іс жүргізу істері бойынша кәмелетке толмаған балаларды күтіп-бағуға алимент өндіріп алу туралы азаматтық істердің саны да 2016 жылғы 40192-ден 2020 жылы 36653-ке дейін төмендеді. Бұл ретте проблемалық алименттер бойынша жағдайлар саны 9,8 %-ға өсті.

Жаппай сауалнама деректері ерлердің балаларымен өзара қарым-қатынасқа қатысуының айтарлықтай төмен деңгейін көрсетіп отыр. Мәселен, "Отбасылық-демографиялық саясат" (2021) зерттеуінің деректері бойынша көбінесе аналары балалармен бірге уақыт өткізеді, олармен айналысады және серуендейді (38,15 %) не әкесі мен анасы бірге қатысады (40,2 %), әкелері баласымен өз бетінше аз қарым-қатынас жасайды (2,1 %).

Кейбір этникалық топтар өкілдері арасында белгілі бір деңгейде "азаматтық" және туысқандық некелер орын алуда, ерлер мен әйелдер жұптарын азаматтық хал актілерін тіркеу органдарында емес, діни бірлестіктерде тіркеу жағдайлары жиіледі. Бұл ретте отбасылық құндылықтарға сәйкес келмейтін, әйелдердің отбасындағы қазіргі кездегі жағдайына, оның әлеуметтік белсенділігі мен жұмысбастылығына қайшы келетін жайттар дәріптелуде. Уақыт өте келе осындай отбасыларда некенің бұзылуына әкеп соқтыратын жанжалдар болып жатады. Ажырасудың төрттен бір бөлігі (24,1 %) этносаралық некеге тиесілі екенін атап өткен жөн, бұл мәдениетаралық өзара іс-қимылда проблема бар екендігін көрсетеді.

Қыз алып қашу және оларды күштеп тұрмысқа беру оқиғалары орын алуда, бұл құқықтық және зайырлы мемлекетте қылмыс болып табылады.

Проблемалар:

Отбасын жоспарлаудың болмауы және ата-ана болуға саналы түрде қарамау болашақта отбасы мен оның мүшелері үшін жағымсыз салдарға алып келуі мүмкін.

Әкелердің тәрбие беру процесіне жеткілікті қатыспауы оны балаға әкенің көңіл бөлмеуі мен бірге демалыс күндерін өткізбеулерінен көрінеді.

Ажырасулардың өсу үрдісі байқалады, бұл ретте балалардың болуы, әдетте, қазақстандықтардың ажырасуы үшін тежеуші фактор болып табылмайды.

Отбасыларды мемлекеттік әлеуметтік қолдау

Балалы отбасыларды мемлекеттік қолдау бірінші кезекте әлеуметтік жәрдемақылар, төлемдер және көрсетілетін қызметтер арқылы жүзеге асырылады. Әлеуметтік төлемдер ұсыну жүйесі баланың тууына және бір жасқа толғанға дейін бала күтіміне, мүгедек баланы тәрбиелеушілерге, көп балалы аналар мен отбасылар үшін жәрдемақыны қамтиды.

2008 жылы жүктілігіне және босануына, жаңа туған баланы (балаларды) асырап алуына, сондай-ақ бала бір жасқа толғанға дейін оның күтіміне байланысты табысынан айырылу жағдайларына міндетті әлеуметтік сақтандыру жүйесінен әлеуметтік төлемдер енгізілген.

Отбасы міндеттерін еңбек қызметімен ұштастыру мүмкіндіктерін жасау мақсатында еңбек заңнамасында ата-аналардың икемді жұмыс түрлері мен бала күтімі бойынша демалыс алуға құқықтары туралы нормалар бекітілген. Сонымен қатар, әйелдердің, жүкті әйелдердің және баласы (балалары) бар әйелдердің еңбегін реттеу ерекшеліктерін бекітетін нормалар да бар.

"Арнаулы әлеуметтік қызметтер туралы" 2008 жылы қабылданған Қазақстан Республикасының Заңы өмірлік қиын жағдайға ұшыраған адамдар мен отбасыларға көрсетілетін қызметтер ауқымын кеңейтуге мүмкіндік берді.

Жетім балалар және ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар; қадағалаусыз қалған, оның ішінде девиантты мінез-құлықты кәмелетке толмағандар; арнаулы білім беру ұйымдарындағы, ерекше режимде ұстайтын білім беру ұйымдарындағы кәмелетке толмағандар; туғаннан үш жасқа дейінгі ерте психофизикалық даму мүмкіндіктері шектеулі балалар; бірінші және екінші топтағы мүгедектер; әлеуметтік маңызы бар аурулардың және айналадағылар үшін қауіп төндіретін аурулардың салдарынан тыныс-тіршілігі шектелген адамдар; жалғыз тұратын қарттар; тұрмыстық зорлық-зомбылық және адам саудасы құрбандары; белгілі бір тұрғылықты жері жоқ және бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған адамдар; пробация қызметінің есебінде тұрған адамдар арнаулы әлеуметтік қызметтердің кепілдік берілген көлеміне қол жеткізді.

Жұмыс істейтін әйелдердің зейнетақы жинақтарының барабар мөлшерін қамтамасыз ету мақсатында бала күтімі жөніндегі әлеуметтік төлемдерді алушыларға 2014 жылдан бастап міндетті зейнетақы жарналарын субсидиялау қосымша көзделген.

2020 жылы Қазақстан Республикасының Еңбек кодексіне жүкті әйелдерге, 3 жасқа дейінгі баласы (балалары) бар ата-аналардың біріне (бала асырап алушыға), сондай-ақ отбасының науқас мүшесіне күтімді жүзеге асыратын қызметкерге толық емес жұмыс күнін беруді көздейтін өзгерістер қабылданды.

Жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға арналған білім беру ұйымдарын трансформациялау үшін нормативтік база құру бойынша жұмыс жүргізілді.

Балалардың отбасында тәрбиеленуіне жәрдем көрсету, бала асырап алушылар мен тәрбиелеушілерді материалдық ынталандыру мақсатында жетім балаларды асырап алушы азаматтарға біржолғы төлемдер, жетім баланы немесе ата-анасының қамқорлығынсыз қалған баланы күтіп-бағу үшін қорғаншыларға немесе қамқоршыларға арналған жәрдемақы, патронаттық тәрбиелеушілерге төлемдер беріледі.

Мемлекет қабылдап жатқан ана мен баланы әлеуметтік қолдау шараларының тиімділігін жағымды статистика растап отыр. Мәселен, 2016 жылмен салыстырғанда бала туу 6,5 %-ға өсті, егер 2016 жылы 400,7 мың бала дүниеге келсе, 2020 жылы 426,8 мың бала туған. Сондай-ақ бала туудың жиынтық коэффициентінің жыл сайынғы өсуі байқалады (бала туу жасындағы 1 әйелге шаққандағы балалар саны). Егер 2016 жылы республика бойынша ол 2,77-ді құраса, 2020 жылы ол 3,13-ке дейін өсті.

Сәби өлімі 1,1 есеге азайды (1000 туылғанға шаққанда 2016 жылғы 8,59-дан 2020 жылы 7,77-ге дейін). Қала/ауыл бөлінісінде 1000 туылғанға шаққандағы сәби өлім-жітімінің коэффициенті тиісінше 8,43-ті және 6,84-ті құрайды.

2020 жылы бала тууына байланысты біржолғы мемлекеттік жәрдемақыны 430 686 әйел (2016 жылы – 438,1 мың әйел) алды, тағайындалған жәрдемақы мөлшері 175 мың теңгені құрады (2016 жылы – 88,8 мың теңге).

2020 жылы бала бір жасқа толғанға дейін оның күтіміне байланысты табысынан айырылу жағдайына Мемлекеттік әлеуметтік сақтандыру қорынан 317,3 мың әйел төлем алды, бұл 2016 жылмен салыстырғанда 1,5 есеге артық (2016 жылы 211,5 мың). Төлемнің орташа мөлшері 32 мың теңгені құрайды.

2018 жылдан бастап мемлекеттік атаулы әлеуметтік көмек (бұдан әрі – АӘК) алушылардың өсу қарқыны байқалады. Мәселен, 2016 жылы АӘК-ті 28,8 мың адам алса, 2018 жылы 571,6 мың адам АӘК алды. 2020 жылдың қорытындысы бойынша АӘК алушылар саны 936,2 мың адамды құрады. Сондай-ақ төленетін жәрдемақылардың орташа айлық мөлшері 2016 жылғы 2,4 мың теңгеден 2020 жылы 6,6 мың теңгеге дейін өсті.

Қазіргі уақытта мемлекет аз қамтылған отбасылардан шыққан балаларға қатысты мектепте тегін тамақтандырумен және тегін мектеп формасымен қамтамасыз етуді ұйымдастыруда. Аз қамтылған отбасылардан шыққан балаларға кепілдендірілген әлеуметтік пакет тағайындалған атаулы әлеуметтік көмекке қосымша ұсынылады және 1 жастан 6 жасқа дейінгі жастағы балаларды азық-түлік жиынтығымен және тұрмыстық химия тауарлары жиынтығымен, сондай-ақ мектеп жасындағы балалар үшін

мектептерде тегін ыстық тамақпен, мектепке және одан кері тегін жол жүрумен, сондай-ақ мектеп формасы мен керек-жарақтарымен қамтамасыз етуді көздейді. 2020 жылы кепілдендірілген әлеуметтік пакетті 435,2 мың бала алды.

Мүгедек балаларды тәрбиелеп отырған ата-аналарға, қамқоршыларға төленетін жәрдемақы мөлшері 2020 жылы 45 736 теңгені (1,4 ең төменгі күнкөріс деңгейі) құрады.

2020 жылдың қорытындысы бойынша мемлекеттік жәрдемақы алатын, бірге тұратын 4 және одан да көп кәметке толмаған балалары бар көп балалы отбасылардың саны 392 433 адамды құрады (2016 жылы 248 380).

Қазақстандық ауылдық отбасыларды толғандыратын негізгі проблемалар ретінде материалдық проблемаларды (50,1 %), тұрғын үй-тұрмыстық жағдайларды (31,7 %), жұмысқа орналастыру проблемаларын (14,6 %) және медициналық қызмет көрсетудің қол жетімсіздігін (8,3 %) атап өтуге болады. Өңірлік бөліністе мынадай ерекшеліктер байқалады: материалдық проблемалардың өзектілігін басқаларға қарағанда Маңғыстау (71,2 %), Түркістан (68,2 %), Батыс Қазақстан (66,0 %) және Қостанай (64,2 %) облыстарының ауыл тұрғындары жиірек көрсетті. Тұрғын үй-тұрмыстық жағдайлар Жамбыл (48,0 %) және Маңғыстау (52,5 %) облыстарында әрбір екінші респондентті алаңдатады. Атырау облысындағы респонденттердің (36,4 %) жауаптарында медициналық қызмет көрсетудің қолжетімсіздігі басқаларға қарағанда жиі кездеседі. Жұмысқа тұру проблемаларын негізгі проблема ретінде Атырау (36,4 %), Қызылорда (22,4 %), Жамбыл (18,0 %), Түркістан (18,4 %), Шығыс Қазақстан (20,0 %) және Ақмола (17,6 %) облыстарының ауыл тұрғындары атап көрсетті.

Проблемалар:

Жұмыс істейтін жалғыз басты ата-аналардың мүдделерін ескеретін еңбек режимін реттеудің тиімді тетіктерінің болмауы.

Өмірлік қиын жағдайға тап болған отбасылармен жұмыс істеу бойынша профилактикалық шаралар жеткілікті дамымаған. Осылайша, отбасымен жұмыс негізінен өмірлік қиын жағдайдың туындау фактісі бойынша жүргізіледі.

Ерлер мен әйелдердің репродуктивті денсаулығын сақтау үшін жағдай жасау

2016 жылмен салыстырғанда әйелдер консультациялары мен акушерлік-гинекологиялық кабинеттері бар ұйымдардың саны 2020 жылы 14 %-ға өсті. Босанғанға дейінгі қызмет көрсетуді пайдаланатын жүкті әйелдер үлесі жалпы ел бойынша 2019 жылы 87,4 %-ды құрады, бұл 2016 жылмен салыстырғанда 5,8 %-ға көп. Білікті медицина персоналы қабылдайтын босанудың үлесі 99,4 %-ды құрады. Бұл көрсеткіш даму деңгейі өте жоғары елдерге тән. "Қазақстандағы ақы төленетін бала тууға байланысты демалыс" көрсеткіші бойынша Қазақстан әлемде 26-орында тұр.

2020 жылы республикада әйелдердің бедеулік ауруының 16 187 жағдайы, ерлер арасында 1 372 жағдай тіркелді. Некеге тұрғандардың 16 %-ға жуығы ұрпақ сүйе алмайды, бұған ерлер де, әйелдер де бірдей жауапты. Ерлердің өз денсаулығына

немқұрайлы қарауы, зиянды әдеттерге үйір болуы, өндірісте тәуекелге бел бууға бейімдігі экономикалық белсенді жаста созылмалы ауруларға шалдығуға және өлімге әкеледі.

2020 жылы Мемлекет басшысы өзінің "Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі" атты Қазақстан халқына Жолдауында отбасылардың бала сүйе алмайтын отбасылық-демографиялық жағдайын қатты алаңдаушылық тудыратын мәселелердің бірі деп атады. Бұл проблеманы шешу үшін Үкіметке 2021 жылдан бастап ЭКҰ-ға квоталарды 7 есеге ұлғайта отырып, "Аңсаған сәби" арнайы бағдарламасын іске қосу тапсырылды, оған республикалық бюджеттен 6 млрд теңгеден астам қаражат бөлінді.

2021 жылы "Аңсаған сәби" бағдарламасы аясында 7000 әйелге ЭКҰ жүргізілді, 3 000-ға жуық жүкті әйел есепке тұрды, 360-қа жуық, оның ішінде 181 әйел және 179 ер жынысты бала дүниеге келді.

Жүктілікті жасанды үзудің тіркелген жағдайларының 2016 жылғы репродуктивті жастағы 1000 әйелге шаққанда 17,3 жағдайдан 2020 жылы 15,7-ге дейін төмендегені байқалады. Контрацептивтерді пайдаланатын әйелдер саны 2016 жылмен салыстырғанда 10,3 %-ға өскен. Жүктілікті жасанды үзу жағдайларының ең көп саны Солтүстік Қазақстан (23,5), Маңғыстау (22), Павлодар (21,8), Шығыс Қазақстан (20,8) және Қарағанды (19,8) облыстарында байқалады.

Ерте жастан некеге тұру, жасөспірімдердің жүкті болуы, ерте жастан жүктілікті жасанды үзу жағдайлары бойынша проблемалар бар. Қазақстанда екі миллионнан астам 18 жасқа дейінгі жасөспірім қыздар мен бойжеткен қыздар тұрады, бұл республикадағы барлық әйел тұрғындардың бесінші бөлігі. Ерте жастағы некенің орташа саны жылына 1000 жағдайды құрайды, ерте жүктіліктің саны жылына 4,3 мың тіркелген жағдайды құрайды. 15 жастан 18 жасқа дейінгі жас тобындағы жүктілікті жасанды үзу жағдайларының саны айтарлықтай жоғары болып қалуда және жылына жүктілікті жасанды үзудің шамамен 2 мың жағдайын немесе 18 жасқа дейінгі жасөспірім-қыздар мен қыздардың жалпы санының 0,1 %-ын құрайды. 2020 жылдың қорытындысы бойынша ерте жаста некеге тұрудың ең көп саны Алматы (141 жағдай), Шығыс Қазақстан (96 жағдай), Жамбыл (91 жағдай) және Қарағанды (83 жағдай) облыстарында байқалады.

Талдамалық есепке сәйкес "Ерте жастағы некелесу" әлеуметтанулық зерттеуінің қорытындылары бойынша ерте тұрмысқа шығу және жыныстық өмірдің ерте басталуы әйел үшін ауыр зардаптарға әкеледі, бұл әйелдің денсаулығы мен өмірінің сапасына әсер етеді. Жасөспірім жаста тұрмысқа шыққан қыз көбінесе алғашқы ерте жүктіліктен және кейінгі жүктілік пен босану арасындағы үзілістердің қысқа болуынан туындаған денсаулығына қатысты әртүрлі проблемаларға тап болады.

Соңғы жылдары ақпараттық-консультациялық қолдау арқылы жасөспірімдер мен жастар арасында қауіпсіз репродуктивтік мінез-құлықты қалыптастыру саласында прогреске қол жеткізілді. 2016 жылдан басталған кезең үшін жасөспірімдер мен

жастарға арналған жастар денсаулық орталықтарының саны 1,5 есеге, 2016 жылғы 80-нен 2020 жылы 128-ге дейін өсті.

2020 жылы COVID-19 пандемиясы репродуктивті денсаулықты қорғауға әсер етті. Пандемия тарала бастағаннан кейін әйелдердің 80 %-дан астамы репродуктивті денсаулығын сақтау (ананы қорғау, отбасын жоспарлау) қызметтерінің көмегіне жүгінген жоқ, олардың ішінде 5,9 %-ы ана болуды қорғау, 5,4 %-ы отбасын жоспарлау жөніндегі қызметтерді және 3,8 %-ы психологиялық қолдау алу кезінде қиындықтарға тап болған.

Пандемияның салдары ана өлімінің өсуіне де әсер етті. Егер 2016 жылы бұл көрсеткіш 100 000 тірі туылғанға шаққанда 12,7 болса, 2019 жылы ол 13,7-ге жетті. 2020 жылы 100 000 тірі туылғанға шаққанда 36,5 жағдайға дейін күрт өсті.

Ана болуды қорғау қызметтерін алу кезінде қала әйелдерінің 11,1 %-ы және ауылдық жерде тұратын әйелдердің 7,6 %-ы; 25-34 жастағы (10,2 %) қала әйелдері (6,1 %) арасында отбасын жоспарлау бойынша қызметтерді алу кезінде проблемаларға тап болған.

Жүкті әйелдерге және жаңа туған нәрестелері бар аналарға көмек көрсету мақсатында ауыр және өте ауыр жағдайдағы жүкті әйелдерге күнделікті мониторингті жүзеге асыратын "Ахуалдық акушерлік орталық" ұйымдастырылды, "Жүкті әйелдердегі COVID-19" диагностикасы мен емдеудің клиникалық хаттамасы және "COVID-19 пандемиясы кезінде жүкті әйелдер мен балаларға медициналық көмек көрсету тәртібі туралы" әдістемелік ұсынымдар әзірленді.

Қол жеткізілген табыстармен қатар жоғары гендерлік алшақтықтар мен теңгерімсіздіктер тіркелетін проблемалар өзектілігін сақтауда. Ерлердің өмір сүру ұзақтығы әйелдердің өмір сүру ұзақтығынан әлі де болса төмен. 2020 жылы әйелдердің күтілетін өмір сүру ұзақтығының көрсеткіші 75,5 жасты, ерлер үшін 67,1 жасты құрады. Гендерлік алшақтық 8,4 жылды құрайды. Күтілетін өмір сүру ұзақтығында гендерлік алшақтықты сақтауға ықпал ететін себептердің арасында ерлер денсаулығын дамытуға отандық денсаулық сақтаудың дербес кластері ретінде тиісті көңіл бөлінбегені байқалады. Өндірісте ерлердің жарақат алуы жоғары болуда. Ерлердің өндірісте жарақат алу деңгейі әйелдердің жарақат алуынан 4 есе жоғары. Қауіпсіздік талаптарына жауап бермейтін жабдықтарда жұмыс істейтін ерлердің үлесі 2016 жылмен салыстырғанда 6,6 есе өсті. Психологиялық көмекке жүгінудің әлсіз дамыған практикалары аясында ерлердің мінез-құлық модельдеріне қойылатын шамадан тыс талаптар ерлердің әйелдерге қарағанда 5 есе жиі суицид жасайтындығына әкеп соғады.

Проблемалар:

Жасөспірімдерді қоса алғанда, ерлер мен әйелдердің, әсіресе ауылдық жерлерде, репродуктивті денсаулықты қорғау жөніндегі мамандар көрсететін қызметтермен жеткіліксіз қамтылуы.

Өзінің репродуктивті денсаулығын қорғау мәселелеріне халықтың жеткіліксіз тартылуы.

Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл

Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасында белгілі бір жетістікке қол жеткізілді. 2010 жылғы 1 қаңтардан бастап Қазақстанда "Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы" Қазақстан Республикасының Заңы қолданысқа енгізілді.

Ішкі істер органдары жүйесінде әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғау жөніндегі бөлімше құрылды (1999 жылы), ол полиция қызметтерінің жұмысын үйлестіреді, сондай-ақ жәбірленушілерді қорғау жөнінде шаралар қабылдануда.

Мемлекет басшысының 2021 жылғы 25 ақпанда Ұлттық қоғамдық сенім кеңесінің отырысында берген тапсырмасын орындау үшін әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғау жөніндегі инспекторлардың саны 2 есеге ұлғайтылды (129 бірлік енгізілді) және талап етілетін тиесілік нормаларына дейін жеткізілді (барлығы 248 бірлік).

Енді олар әрбір қалалық және аудандық полиция бөлімшесінде бар, олардың қызметі әйелдер мен балаларға қатысты зорлық-зомбылық фактілеріне жедел ден қоюға бағытталатын болады.

Қазақстанның барлық өңірінде 36 дағдарыс орталығы жұмыс істеуде (олардың 31-інде баспаналар бар), ал 2006 жылы 10 өңірде 24 орталық қана жұмыс істеген болатын, оларда зорлық-зомбылық құрбандарына арнаулы әлеуметтік қызметтердің кепілдік берілген көлемі көрсетілді. 2020 жылы зорлық-зомбылық мәселелері бойынша жүгінгендердің саны 3 544 адамды құрады.

Жыл сайын барлық өңірде "Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылыққа қарсы 16 күн" ақпараттық-ағарту акциясы жүргізіледі.

Отбасыларды қолдаудың ресурстық орталықтарының қызметі ұйымдастырылды. Өңірлерде 31 "Жанұя", "Бақытты отбасы" және т.б. отбасыларды қолдау орталығы жұмыс істейді. Орталықтар өмірлік қиын жағдайға тап болған әрбір отбасына психологиялық, әлеуметтік, құқықтық және басқа да қажетті көмек, сондай-ақ отбасы институтын дамытуға жан-жақты қолдау көрсетеді.

"Nur Otan" партиясының 2025 жылға дейінгі "Өзгерістер жолы: әр азаматқа лайықты өмір!" сайлауды бағдарламасының шеңберінде отбасын қолдау, отбасылық жанжалдарды шешу және балалары бар әйелдерге уақытша тұруды ұсыну бойынша 234 орталық құру жоспарлануда.

2020 жылдың қорытындысы бойынша елімізде отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласында жасалып тіркелген қылмыстық құқық бұзушылықтардың 2018 жылғы 919-дан 2020 жылы 1072 жағдайға дейін болмашы өсуі байқалады. Сондай-ақ ІІМ Тергеу департаментінің деректері бойынша 2020 жылғы

наурыз – маусым аралығында тұрмыстық зорлық-зомбылықтың 2019 жылдың ұқсас кезеңімен салыстырғанда 41,7 %-ға өсуі тіркелді. COVID-19 пандемиясының таралуы отбасылық-тұрмыстық саладағы құқық бұзушылықтардың өсуіне әсер еткенін атап

өткен жөн, бұл осы салаға жұртшылықтың назарын аударды. COVID-19 пандемиясына байланысты карантин кезеңінде зорлық-зомбылық құрбандары үшін барлық өңірлерде әкімдіктер уақытша бейімдеу үшін қонақ үй қорынан резерв (200-ден астам орын) құрды.

Осы салада тіркелген қылмыстық құқық бұзушылықтардың ең көп саны Шығыс Қазақстан (161 жағдай), Алматы (125 жағдай), Қарағанды (118 жағдай) және Павлодар (98 жағдай) облыстарында байқалады.

2020 жылы 78 мыңға жуық қорғау нұсқамасы шығарылды (2019 ж. – 73541). 10 мыңға жуық құқық бұзушының мінез-құлқына ерекше талаптар белгіленген (2019 ж. – 7712).

Қазақстандық қоғамдық даму институтының 2021 жылғы жүргізген сауалнамасының деректері бойынша қазақстандықтардың 26,5 %-ы өздеріне таныс отбасыларда үйдегі зорлық-зомбылық жағдайларын байқаған, бұл осы проблеманың өзектілігін көрсетеді. 32,4 %-ы соңғы 5 жылда Қазақстанда үйдегі зорлық-зомбылыққа байланысты ахуал нашарлағанын атап өтті. Ауылдық жерлердің тұрғындары қалаларда (4 %) тұратындарға қарағанда Қазақстанда үйдегі зорлық-зомбылық проблемасы жоқ деп санайды (11,6 %), бұл ауылдық жерлердегі халықпен ақпараттық жұмысты күшейту қажеттілігін көрсетеді.

Тұрмыстық зорлық-зомбылыққа ықпал ететін факторлар ішкі, сол сияқты сыртқы болуы мүмкін. Ішкі факторларға алкогольге немесе есірткі заттарға әуестік, психикалық және психологиялық аурулар, шамадан тыс агрессивтілік және т.б. сияқты бастапқы себептер жатады. Сырттан әсер ететін факторлар – өмір сүру деңгейінің төмендігі, тұрақты табыстың болмауы, білім деңгейінің төмендігі.

Респонденттердің көпшілігі отбасындағы әлеуметтік-экономикалық сипаттағы проблемалар зорлық-зомбылықтың негізгі себебі деп санайды, атап айтқанда, сұралғандардың 55,9 %-ы жұмыссыздықты атады. 52,8 %-ы себеп ретінде "зиянды әдеттерді" – алкогольизм, нашақорлық, ойынқұмарлық, 25,4 %-ы отбасындағы моральдық-психологиялық және физикалық зорлық-зомбылық мысалын, 22,7 %-ы таптаурындық ұстанымдар мен сенімдерді, 20,9 %-ы психологиялық ауытқулар мен бұзылуларды, 15,9 %-ы – білім мен мәдениеттің төмен деңгейін, 15,8 %-ы – жұбайынан материалдық және қаржылық тәуелділікті, 15,1 %-ы – отбасындағы зорлық-зомбылық үшін қылмыстық жауапкершіліктің болмауын, 13,6 %-ы – қоғамдағы агрессияның жоғары деңгейін, 10,0 %-ы – туған-туыстарының отбасы өміріне араласуын атады. Сондай-ақ отбасы институты беделінің болмауы, профилактикалық шаралардың жеткіліксіздігі, рухани-адамгершілік тәрбиелеу бағдарламаларының жеткіліксіздігі, ерлі-зайыптылар арасындағы түсініспеушілік сияқты себептер аталды.

Мүдделі мемлекеттік органдар балаларды қорғауды қамтамасыз етуге және кәмелетке толмағандарға қатысты қатігездікпен қарау фактілеріне жедел ден қоюға

бағытталған шараларды қолданады. Бұл үшін "Әкімшілік құқық бұзушылық туралы" Қазақстан Республикасының Кодексіне (127-1-бап) әлеуметтік сала қызметкерлерінің (педагогтер ғана емес, денсаулық сақтау және халықты әлеуметтік қорғау саласының қызметкерлері де) кәмелетке толмағандардың құқық бұзушылық жасау фактілері немесе оларға қатысты құқық бұзушылықтар туралы дереу хабардар етуі туралы норма енгізілді.

"Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы" Қазақстан Республикасының Кодексінде баланың өмірі мен денсаулығына қауіп төнгендігі туралы белгілі болған мемлекеттік органдар мен ұйымдардың лауазымды адамдарының және өзге де азаматтардың оның құқықтары мен заңды мүдделерін қорғауы үшін шара қолдану міндеті көзделген.

Проблемалар:

Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы субъектілерінің кешенді ведомствоаралық өзара іс-қимылының болмауы проблемасы.

Өзара іс-қимыл алгоритмінің, отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқық бұзушылықтар және олардың құрбандары туралы бірыңғай ақпараттық базаның болмауы жедел ақпарат алмасуды және проблеманы тиімді шешуге кедергі келтіреді.

Ауырлық дәрежесі бойынша, жас топтары мен жынысы бөлінісінде, ашық дереккөздерде тұрмыстық зорлық-зомбылық бойынша статистикалық ақпараттың болмауы.

Көбінесе құрбандар бірнеше себептерге: өздерінің құқықтары мен көмек алу тәсілдері туралы ақпараттың жеткіліксіздігі, құқық қорғау органдарына сенімсіздік, агрессордан қорқуына байланысты құқық қорғау органдарына көмекке жүгінбейді.

2.2. Гендерлік саясат саласындағы қол жеткізілген нәтижелер мен проблемалар

Әлемдік тәжірибе гендерлік мәселелер көптеген елдерде мемлекеттік саясаттың басым бағыты болып табылатынын көрсетіп отыр. Халықаралық қоғамдастық гендерлік теңдік саласындағы рейтингтерді үнемі қадағалап отырады.

Мемлекеттік гендерлік саясаттың мақсаты қоғам өмірінің барлық салаларында ерлер мен әйелдердің тепе-тең құқықтарға, пайдаға, міндеттер мен мүмкіндіктерге қол жеткізуі, жыныс белгісі бойынша кемсітушіліктің барлық нысандары мен көріністерін еңсеру болып табылады.

Гендерлік теңдік институтын нығайту

1995 жылы Пекин декларациясына қосылған сәттен бастап мемлекет нысаналы түрде гендерлік саясатты қалыптастыруға бағыт алды. 1998 жылғы желтоқсанда Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлығымен Әйелдер істері және отбасы-демографиялық саясат жөніндегі ұлттық комиссия құрылды, өңірлерде тиісті консультативтік-кеңесші органдар жұмыс істейді.

Қазақстан 2015 жылғы қыркүйекте БҰҰ-ның тұрақты даму саласындағы мақсаттарды (бұдан әрі – ТДМ) іске асыру бойынша міндеттемелерді өзіне алды, ондағы 17 мақсаттың 12-сі гендерлік сезімтал болып табылады. Мақсаттардың бірі ретінде 5-ТДМ көрсетілген: "Гендерлік теңдікті қамтамасыз ету және барлық әйелдер мен қыздардың құқықтары мен мүмкіндіктерін кеңейту". Ол жыныс белгісі бойынша кемсітушіліктің барлық нысандарын жоюға және қыздар мен әйелдер үшін мүмкіндіктер мен қарым-қатынастың теңдігін қамтамасыз етуге бағытталған.

Бұл мақсаттар мемлекеттің барлық стратегиялық бағыттары мен міндеттері аясында ұлттық бейімдеуді және есепке алуды талап етеді.

Бүгінгі таңда БҰҰ-ның орнықты даму мақсаттары (ОДМ) 79,9 %-ға стратегиялық мемлекеттік бағдарламаларға интеграцияланды.

2006 жылға дейінгі Гендерлік саясат тұжырымдамасы, Қазақстан Республикасында 2006 – 2016 жылдарға арналған Гендерлік теңдік стратегиясы қабылданып, іске асырылды, олар гендерлік теңдік мүддесінде ұлттық заңнаманы құру және жетілдіру бойынша одан әрі қадамдар жасауға мүмкіндік берді.

"Ерлер мен әйелдердің тең құқықтарының және тең мүмкіндіктерінің мемлекеттік кепілдіктері туралы" 2009 жылы қабылданған Қазақстан Республикасының Заңы гендерлік саясат саласындағы негізгі заңнамалық акт болып табылады.

Қазақстанда мемлекеттік бюджеттің әлеуметтік құрамдасын күшейтуге және екі жыныс үшін тең құқықтар мен тең мүмкіндіктерді қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін гендерлік бюджеттеу тәсілдерін тұжырымдау бойынша шешім қабылданды. Атап айтқанда, Ақмола облысында әлеуметтік қорғау, денсаулық сақтау және білім беру секторларында гендерлік бюджеттеуді ендіру тәсілдерін мемлекеттік бағдарламалардың гендерлік аспектілерін, гендерлік бағдарлануын және гендерлік әсер етуін сепке алуды бағалау тұрғысынан сынақтан өткізу жөніндегі пилоттық жоба іске асырылды.

Ақмола облысында жүргізілген пилоттың қорытындысы бойынша денсаулық сақтау саласының бюджеттік бағдарламаларында гендерлік аспектілердің ескерілмегені анықталды (бұл ретте, Қазақстан Республикасында ана мен баланы қорғау, ЖИТС-тың профилактикасы және оған қарсы күрес жөніндегі және басқа да жекелеген бюджеттік бағдарламалар бар). Білім беру саласында осы өңірде айтарлықтай гендерлік дифференциация байқалады, ол қыздардың спортпен шұғылданыуын шектеуге алып келеді, мектептерде көбінесе ер балалар үшін тартымды секциялар басым. Оқу орындарының түлектерін жұмысқа орналастыруда айтарлықтай гендерлік дифференциация байқалады.

Бүгінгі таңда еліміздің қоғамдық-саяси өмірінде үкіметтік емес ұйымдар үлкен рөл атқарады.

Дүниежүзілік экономикалық форумның (бұдан әрі – ДЭФ) индексіне сәйкес Қазақстан 2016 жылдың қорытындысы бойынша 147 елдің ішінде 52-орынды, 2020

жылдың қорытындысы бойынша 156 елдің ішінде 79-орынды иеленді. Осы көрсеткіш бойынша Қазақстан рейтингінің айтарлықтай төмендеуі байқалады.

ДЭФ бағалауы бойынша Қазақстанның саяси мүмкіндіктері мен әлеуметтік-экономикалық қатысуын кеңейту салаларындағы көрсеткіштерінің гендерлік алшақтық деңгейі орташа. Ұзақ мерзімді перспективада олар ұлттық адами капиталдың бәсекеге қабілеттілігіне әсер етуі мүмкін.

Проблемалар:

Қазақстанның соңғы жылдарда гендерлік алшақтық индексі бойынша халықаралық рейтингтегі ұстанымдарының төмендеуі.

Ең үлкен гендерлік алшақтық "саяси қатысу" және "экономикалық қатысу және мүмкіндіктер" көрсеткіштері бойынша байқалады.

Орталық, сол сияқты өңірлік деңгейлерде гендерлік саясат саласындағы уәкілетті органдар жоқ.

Әйелдердің саяси және басқарушылық ұстанымдарын қолдау

Гендерлік стратегияны іске асыру жылдары ішінде биліктің сайланбалы органдарында әйелдердің сандық өкілдік етуінде елеулі ілгерілеу байқалады. Мәселен, Қазақстан Республикасы Парламентінің Мәжілісінде Гендерлік стратегияны іске асырудың алғашқы жылында (2006 ж.) әйелдердің үлесі 10,4 %-ды құраса, соңғы жылы (2016 ж.) ол 27,6 %-ға дейін ұлғайды.

2020 жылы Қазақстан Республикасының "Қазақстан Республикасындағы сайлау туралы" және "Саяси партиялар туралы" Заңдарға түзетулер қабылданды, оларға сәйкес партиялық тізімдер әйелдер мен жастар өкілдігінің кемінде 30 %-ын ескере отырып қалыптастырылады. Енгізілген түзетулердің қорытындысы бойынша Қазақстан Республикасы Парламентінің Мәжілісіндегі әйелдердің үлесі – 27,1 %, барлық деңгейдегі жергілікті өкілді билік органдарында – 30,5 % болды.

Өңірлердің алты облыстық мәслихатында депутат әйелдердің үлесі 30 %-дан асады. Олардың қатарына Маңғыстау (34,4 %), Ақтөбе (33,3 %), Павлодар (31,3 %), Ақмола (31,3 %), Алматы (31,1 %) және Солтүстік Қазақстан (30 %) облыстары кірді.

2021 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша елде мемлекеттік қызметшілер арасындағы әйелдердің үлесі іс жүзіндегі санның 55,5 %-ын құрады (88 409-дан 49 031), оның ішінде: саяси қызметшілер арасында – 8,9 % (728-ден 65), "А" корпусының әкімшілік қызметшілері арасында – 11,4 % (79-дан 9), "Б" корпусында – 55,9 % (87 602-ден 48 957). Басшылық лауазымдар атқаратын тұлғалар арасындағы әйелдердің үлесі – 40 % (23 959-дан 9 531).

Швецияда бұл көрсеткіш – 71,8 %-ды, Францияда – 62,3 %-ды, Аустралияда – 57,5 %-ды, Жапонияда – 41,9 %-ды, Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы (бұдан әрі – ЭЫДҰ) елдері бойынша орта есеппен 57,4 %-ды құрайды.

Мемлекеттік саяси қызметшілер құрамында әйелдердің өкілдік етуі саласында оң серпін жоқ. Жұмыс істейтін 728 мемлекеттік саяси қызметшінің 65-і немесе 8,9 %-ы әйелдер (2016 жылы – 9,7 %). Қазақстан Республикасы Үкіметінің құрамындағы әйелдердің үлесі 9 %-ды құрайды. Салыстыру үшін, Испания мен Финляндияда Үкімет мүшелерінің 60 %-дан астамы әйелдер. Аустрияда, Бельгияда, Швецияда – 57,1 %, Канадада – 51,4 %, Францияда, Финляндияда, Испанияда – тиісінше 50 %. Ұлттық үкіметтердегі әйелдер үлесінің орташа әлемдік көрсеткіші 21,9 %-ды құрайды.

Жергілікті (аумақтық) атқарушы органдардағы басшы лауазымдарда әйелдердің өкілдік етуінде үлкен өзгерістер байқалмайды. Облыс әкімі лауазымындағы әйелдердің үлесі – 5,9 % (17 облыстың 1-уі). Барлық

17 өңірде әйел әкім орынбасарларының үлесі 9,3 %-ды құрайды. Облыстар, астана, республикалық маңызы бар қалалар әкімдерінің және олардың бірінші орынбасарларының жалпы құрамында әйелдер 9,5 %-ды құрайды.

Квазимемлекеттік секторда шешімдер қабылдау деңгейінде әйелдер үлесінің 2018 жылғы 23,6 %-дан 2020 жылы 36,1 %-ға дейін ұлғаюы байқалады. Бұл ретте техникалық, өнеркәсіптік бағыттағы басқару органдарындағы әйелдердің үлесі 30 %-дан айтарлықтай төмен.

Мемлекет басшысының тапсырмасы бойынша мемлекет қатысатын компаниялардың басшы органдарында әйелдер үлесін кезең-кезеңімен 30 %-ға дейін арттыру бойынша жұмыс жүргізіліп жатқанын атап өткен жөн.

Проблемалар:

Биліктің жоғары сатыларында әйелдердің саяси мемлекеттік қызметшілер құрамында жеткіліксіз өкілдік етуі.

Қоғамда әйелдердің саясатта ілгерілеуіне кедергі келтіретін таптаурындардың болуы.

Квазимемлекеттік сектордың басқару органдарындағы қызмет салалары бойынша әйелдердің өкілдік етуінің теңгерімсіздігі байқалады.

Әйелдердің экономикалық мүмкіндіктерін кеңейту

2021 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша Қазақстан халқының саны 18879,5 мың адамды құрады, оның ішінде әйелдер – 9719,1 мың (51,4 %), ерлер – 9160,3 мың (48,5 %). Халық санының өсімі 2020 жылы 247,8 мың адамды құрады, өсу қарқыны – жылына шамамен 1,3 %.

Мәселен, 2016 жылмен салыстырғанда әйелдер саны 5,0 %-ға өсті, егер 2016 жылы әйелдер саны 9 249,7 мың болса, 2020 жылы 9 719,1 мың әйелді құрады. Әйелдердің басым бөлігі қалалық жерлерде – 5 883 мың (60,5 %), ауылдық жерлерде – 3 836 мың (39,5 %) тұрады.

Қазақстанның еңбек нарығы әйелдердің жұмыспен қамтылуының жоғары деңгейімен, білікті жұмыскерлердің болуымен сипатталады. Егер 2016 жылы әйелдер жұмыссыздығының деңгейі 5,5 % болса, 2020 жылы 5,4 %-ды құрады, жалдамалы

жұмыскерлердің жалпы санының 49,1 %-ын әйелдер құрайды. 2020 жылғы деректер бойынша Қазақстан Республикасында 2045,4 мың өзін-өзі жұмыспен қамтығандар бар, оның ішінде 930,1 мың әйел және 1115,3 мың ер адам. Осылайша, Қазақстанда өзін-өзі жұмыспен қамтығандардың жалпы санынан әйелдердің үлесі 45,5 %-ды құрайды.

Дәстүрлі түрде әйелдер еңбек нарығында анағұрлым осал болып табылады. Аталған мән-жай пандемия кезеңінде де байқалды. Қазақстандағы "БҰҰ-әйелдер" құрылымы ЮНПФА-мен бірлесіп жүргізген зерттеу деректері бойынша (2020 ж.) карантиннің алғашқы айларында Қазақстанда ерлердің 22 %-ы және әйелдердің 26 %-ы жұмысынан айрылды.

Пандемия кезінде Қазақстанда барлық сала бірдей жағдайда болған жоқ. Мәселен, бөлшек сауда және қызмет көрсету саласы мезгіл-мезгіл енгізілетін шектеулер жағдайында жұмыс істеді. Әйелдер осы салалардағы жұмыскерлердің көп бөлігін құрай отырып, еркектерге қарағанда прекариат санатына өту қаупін жиірек сезінді.

Қазақстанда әйелдердің орташа айлық номиналды жалақысы 182,7 мың теңгені, ерлердікі 243,5 мың теңгені құрайды. Әйелдердің ерлерге қарағандағы жалақысының арақатынасы 2016 жылғы 69 %-дан 2020 жылы 75 %-ға дейін ұлғайды. Әйелдер мен ерлердің жалақысындағы алшақтық 25 %-ды құрайды. Салыстыру үшін, Бельгияда алшақтық 3,4 %-ға, Норвегияда – 4,8 %-ға, ГФР-де – 5,6 %-ға, Ұлыбританияда – 12,3 %-ға, Канадада – 16,1 %-ға, АҚШ-та – 17,7 %-ға, Латвияда – 20,3 %-ға, Жапонияда – 22,5 %-ға, Израильде – 22,7 %-ға, Оңтүстік Кореяда – 31,5 %-ға тең.

2019 жылы KPMG Аустралияға арнап жүргізген зерттеуде еңбекақы төлеуде гендерлік алшақтықты қалыптастыратын факторлардың (драйверлердің) үлес салмағы бағаланды: кемсітушілік, гендерлік таптаурындар және персоналды жалдау мен ақы төлеу туралы шешім қабылдау кезіндегі қате түсініктер (үлес салмағы гендерлік алшақтықтың

39 %-ын құрайды); әйелдердің кәсіби мансабындағы үзілістер (25 %); экономиканың әртүрлі салаларында ерлер мен әйелдердің жұмыспен қамтылуы негізінен: әйелдер еңбегі басым болатын, бірақ еңбекақы төмен салалар бар (кәсіби және өндірістік сегрегация) (17 %).

Қазақстанда мұндай арақатынас ерлердің көп жағдайда жалақысы республика бойынша орташа көрсеткіштен жоғары болып табылатын өнеркәсіп (мұнай-газ, тау-кен өндірісі, өңдеу), көлік және құрылыс салаларында жұмыс істеуімен түсіндіріледі. Мұндай салаларда ауыр және зиянды факторлардың болуына байланысты әйел еңбегін пайдалануға көбінесе тыйым салынады.

Салалық гендерлік сегрегацияда іс жүзінде ешқандай өзгерістер болған жоқ. Әйелдер, бұрынғысынша, денсаулық сақтау, білім беру және әлеуметтік қорғау саласындағы жалдамалы жұмыскерлердің 70 %-дан астамын құрайды, ал қаржылық және мемлекеттік секторлардағы әйелдердің үлесі жартысынан сәл көбін құрайды. Әдеттегідей, секторлардың бұл түрлеріндегі табыс құрылыс, мұнай-газ секторы, өндіру

өнеркәсібі, көлік және т.б. сияқты "ерлер салаларымен" салыстырғанда аздау. 2020 жылғы деректер бойынша құрылыс саласындағы әйелдердің үлесі 23,3 %-ды, өнеркәсіп саласында – 31,7 %-ды, ауыл, орман шаруашылығы және балық шаруашылығы саласында – 42,4 %-ды, көлік және қоймаға жинау саласында – 23,3 %-ды, кәсіптік, ғылыми және техникалық қызмет саласында – 49,9 %-ды, білім беру саласында – 72,1 %-ды, денсаулық сақтау саласында – 72,3 %-ды құрайды.

Кәсіби салада орын алған гендерлік теңгерімсіздік себептерінің бірі "ерлер" және "әйелдер" кәсіптерінің болуы туралы жалпы таралған таптаурындар болып табылады.

2021 жылы "Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне азаматтардың жекелеген санаттарын әлеуметтік қорғау мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы" Қазақстан Республикасының Заңы шеңберінде Қазақстан Республикасының Еңбек кодексіне әйелдердің еңбегін пайдалануға тыйым салынатын жұмыстар тізімінің күшін жою бөлігінде өзгерістер енгізілді. Оны жою туралы шешім прогрессивті сипатқа ие және ерлер мен әйелдердің еңбек саласындағы тең құқықтары мен тең мүмкіндіктерін қамтамасыз етуге бағытталған.

Әйелдердің экономикалық мүмкіндіктері кеңейуде. Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі ұлттық комиссияның және уәкілетті мемлекеттік органдардың бірлескен күш-жігерімен республикада әйелдер кәсіпкерлігінің динамикалық секторы қалыптасты. Алайда, ауылдық жерлерде тұратын, қоғамдық, мемлекеттік ресурстар мен көрсетілетін қызметтерге қол жеткізуден айырылған әйелдердің экономикалық мүмкіндіктерін кеңейту мәселесі ерекше назар аударуды талап етеді. Ұлттық статистика бюросының деректері бойынша Қазақстанда ауылдық жерде тұратын әрбір үшінші әйел өзін-өзі жұмыспен қамтыған және табиғи өнімнен түскен табыспен күн көреді, өздері соны тұтынады. Өзі тұтыну да соған жататын кірістер әйелдерді нақты экономика секторына қайта бару үшін адам капиталына қаражатты инвестициялау мүмкіндігінен айырады.

Әйелдердің белсенді рөлі, бірінші кезекте, шағын және орта бизнесте (бұдан әрі – ШОБ) байқалады. Гендерлік стратегияны іске асырғанға дейін бизнестегі әйелдер үлесі 38 %-ды құраса, қазіргі уақытта 2021 жылғы 1 қаңтардағы статистикалық ақпаратқа сәйкес елдегі барлық жұмыс істеп тұрған ШОБ субъектілерінің 43,26 %-ын әйелдер басқарады.

Әйелдер кәсіпкерлігі көтерме және бөлшек сауда саласын қамтуда, олардың ондағы үлесі осындай кәсіпорындардың жалпы санының 54,5 %-ын құрайды, 59,2 %-ы жылжымайтын мүлікпен жасалатын операцияларды ұсынады және 25,1 %-ы ауыл шаруашылығында.

2015 жылы Қазақстан Республикасының Үкіметі мен Еуропа Қайта Құру және Даму Банкі (бұдан әрі – ЕҚДБ) арасында "Бизнестегі әйелдер" бағдарламасын іске асыру

үшін келісімге қол қойылды. Бағдарлама қаржыландырудың қолжетімділігі тұрғысынан да, ноу-хауға қол жеткізуге қатысты да бәсекелестікті арттыруға және әйелдер кәсіпкерлігін дамытуға бағытталған.

Қабылданған шаралар ДЭФ бәсекеге қабілеттілік жаһандық индексінің "Әйелдердің жұмыс күшіне қатысуы" көрсеткіші бойынша Қазақстанның 26-орынға ие болуына септігін тигізді (2019 ж.).

ЕҚДБ жыл сайын білім беру жобаларының көмегімен 1000-нан астам қазақстандық кәсіпкерді қолдауда. 2021 жылдың басында ЕҚДБ мен Қазақстандағы "БҰҰ-әйелдер" құрылымы әйелдерге қатысты коронадағдарыс салдарымен күресу үшін күш-жігерді біріктіруді шешті. Бірлескен жұмыс аясында цифрлық трансформацияға, "жасыл" жобаларға және әйелдерді экономикаға тартуға назар аударылатын болады. Басшы әйелдерді қолдау аясында ЕҚДБ ReStart 2.0 оқыту жобасының екінші маусымын іске қосты, оның тақырыбы отбасылық бизнесті басқарудағы әйелдің рөлі болды.

ЕҚДБ-ның "Бизнестегі әйелдер" бағдарламасы әйелдер басқаратын ШОБ кәсіпорындарына, яғни штатында 250-ден кем қызметкері бар және жылдық айналымы 50 миллион еуродан кем немесе жиынтық баланстық көрсеткіші 43 миллион еуродан кем кәсіпорындарға бағдарланған. Осы бағдарламаның қатысушысы болу үшін компанияның жалпы жедел басшылығын осы бизнесті ішінара немесе толық иелене алатын әйел жүзеге асыруға тиіс.

ДЭҰ шеңберінде акселератор құрылды, ол жаһандық бастама болып табылады және оған қатысушы мемлекеттер мемлекеттік және жекешелік әріптестік арқылы саяси, экономикалық және әлеуметтік өмірдің түйінді салаларындағы гендерлік көрсеткіштерді жетілдіру бойынша жұмыс жүргізуде. Қазақстан – Орталық Азия өңіріндегі осы бастамаға қосылған алғашқы ел.

Акселератор әйелдерді COVID-19 пандемиясынан кейінгі жұмысқа дайындауға, еңбекақы төлеудегі гендерлік алшақтықты жоюға, әйелдердің жұмыс күшіне қатысуын қамтамасыз етуге, әйелдерді басшы лауазымдарға ілгерілетуге бағытталатын болады.

Проблемалар:

Кәсіпкерлікті қолдаудың мемлекеттік шараларын іске асыруға қаржы қаражатын бөлу кезінде гендерлік аспект ескерілмейді.

Жұмыс орындарын құру кезінде гендерлік аспект ескерілмейді, бұл жұмыс күшін салалар бойынша бөлуде гендерлік теңгерімсіздікті тудырады.

Әйелдердің бір бөлігінің үйдегі отбасылық міндеттерді орындау мақсатында еңбек қызметінен бас тартуы салдарынан экономикадағы әйелдер әлеуеті толық көлемде есепке алынбайды.

Гендерлік аспектіде өзін-өзі тану мүмкіндіктері

Қазақстан Республикасының білім беру саласындағы заңнамасы ерлер мен әйелдер үшін сапалы білім алуда тең қолжетімділік пен мүмкіндіктерді көздейді. ДЭФ бағалауы

бойынша Қазақстанның білім беру саласындағы гендерлік алшақтық деңгейі ең төмен болып табылады.

Мемлекеттік білім беру грантын тағайындау конкурсына әлеуметтік және жыныстық қатыстылығына қарамастан Қазақстанның барлық азаматтары қатысады.

Білім алушылардың жалпы массивіндегі әйелдер мен қыздардың үлесі 49,5 %-ды, ерлер мен ұлдардың үлесі 50,5 %-ды құрайды. Ең төмен гендерлік алшақтық орта білім беретін мектептердің, техникалық және кәсіптік білім беру мен жоғары білім беру деңгейлеріне тән. Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру деңгейінде әйелдердің үлесі ерлер үлесінен 1,7 есе асады. Дүниежүзілік экономикалық форумның Жаһандық гендерлік алшақтық индексі шеңберінде Қазақстан орта мектепке және ЖОО-ға қабылдау көрсеткіштері бойынша бірінші орында тұр.

Жоғары оқу орындарында "Білім беру", "Гуманитарлық ғылымдар", "Құқық", "Әлеуметтік ғылымдар, бизнес және экономика" бағыттары бойынша білім беру бағдарламаларының вариативтік компоненті шеңберінде гендерлік теңдік мәселелері бойынша элективті курстар әзірленді және енгізілді.

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің деректері бойынша соңғы 7 жылда шетелге шығатын студенттер саны екі есе өсті.

100 мыңнан астам қазақстандық әлемнің 130 елінде жоғары білім алуда. Қазақстан Республикасы Президентінің "Болашақ" стипендиясы шеңберінде 992 стипендиат білім алуда, олардың 48,7 %-ы әйелдер.

2020 – 2021 оқу жылдары жоғары оқу орындарында ақпараттық-коммуникациялық технологиялармен байланысты мамандықтар бойынша оқитын ерлердің үлесі әйелдердің үлесінен 2,2 есе, инженерлік іспен, өңдеу саласымен және құрылыспен байланысты мамандықтар бойынша тиісінше 2,4 есе асады. Сонымен қатар, әйелдердің үлесі білім беру, әлеуметтік және жаратылыстану ғылымдары, статистика және журналистика саласындағы мамандықтар бойынша оқитын ерлердің үлесінен орта есеппен 2,4 есе асады.

Қыздардың оқу пәндері мен бағыттарын таңдауда таптаурын проблема бар, ол кейіннен "әйелдердің шоғырлануы сипатталатын денсаулық сақтау және қызметтер көрсету сияқты дәстүрлі әйелдер салаларындағы жұмыспен қамту құрылымында көрініс табады".

Әйелдер кәсіби деңгейде спортпен шұғылдану үшін көбірек мүмкіндіктер алды. Токиода өткен 2020 жылғы жазғы Олимпиада ойындарында әйелдердің үлесі 34 %-ды құрады, медальдардың 25 %-ын әйелдер жеңіп алды.

Қазақстан Республикасы Қорғаныс министрлігінің деректері бойынша 2020 жылы бейбітшілік пен қауіпсіздікті қамтамасыз етудегі әйелдердің үлесі 6,2 %-ды құрады. Әйел әскери қызметшілердің үлесі жеке құрамның 16,1 %-ын құрайды. Салыстыру үшін, Канада армиясындағы әйелдердің үлесі 16 %-ды құрайды.

Проблемалар:

Қыздардың мамандық пен оқу бағыттарын таңдаудағы таптаурын проблемасы, бұл кейіннен әйелдердің "тек әйелдерге арналған салаларда" шоғырлануымен сипатталатын жұмыспен қамту құрылымында көрініс табады.

3-бөлім. Халықаралық тәжірибеге шолу

Шет елдердің дамуына жүргізілген талдау әлемде отбасылық және гендерлік саясат саласында бірыңғай әмбебап модельдің жоқ екенін көрсетті. Әрбір ел қалыптасқан мемлекеттік басқару жүйесін, ұлттық ерекшеліктер мен мәдениетті ескере отырып, өзінің отбасылық және гендерлік саясатын қалыптастырады.

Отбасылық саясатқа қол жеткізудің шетелдік модельдері

ЭЫДҰ елдерінде отбасыларды қолдауға арналған мемлекеттік шығыстар тікелей төлемдер (жәрдемақылар), көрсетілетін қызметтерді қаржыландыру және отбасыларға салық ауыртпалығын төмендету арқылы жүзеге асырылады. Отбасын мемлекеттік қолдауға арналған шығыстар деңгейі бойынша (ЖІӨ-нің 3,50 %-ынан жоғары) ЭЫДҰ елдерінде соңғы жылдары Франция (3,68 %), Ұлыбритания (3,60 %), Швеция (3,54 %) және Мажарстан (3,53 %) көш бастап тұр. ЭЫДҰ елдері орта есеппен ЖІӨ-нің 2,39 %-ын ұлттық отбасылық саясатты іске асыруға жұмсайды.

Қазіргі кезеңде ЭЫДҰ-ның дамыған елдерінде отбасын қорғау мәселелеріне ерекше көңіл бөлінетін отбасылық саясаттың үш моделі бөліп көрсетіледі, олар: либералды, консервативтік және әлеуметтік-демократиялық.

Әлеуметтік саясаттың либералды моделі Ұлыбританияға, Ирландияға, Швейцарияға, Канадаға, Аустралияға, Жаңа Зеландияға және АҚШ-қа тән. Бұл елдерде отбасыларды әлеуметтік қамсыздандыруда мемлекетке қосалқы рөл бөлінген, көмек неғұрлым мұқтаж отбасыларға ғана көрсетіледі. Азаматтарды әлеуметтік қолдау дамыған сақтандыру жүйелері есебінен жүзеге асырылады және мемлекеттің араласуы өте төмен. Материалдық көмек атаулы бағытқа ие және тек мұқтаж адамдарға ғана ұсынылады.

Ұлыбританияда жалғызбасты ата-аналарға материалдық көмек бала 16 жасқа толғанға дейін көрсетіледі, олар: балаларға арналған жәрдемақы, тегін денсаулық сақтау қызметтері, тұрғын үй алуға басым құқықтың берілуі. Аустралияда жалғызбасты ата-аналар, оның ішінде әкелер де мемлекеттік көмек алады, бұл ретте осы жәрдемақының мөлшері олардың жалақысына байланысты болады. Ерекше санаттағы зейнетақыларды кәметтік жасқа толмаған балалары бар жесірлер және 50 жасқа толған адамдар алады.

Ұлыбританияда жалақының 30 %-ы төленетін 39 апта бала тууға байланысты демалыс беріледі. Канадада жүктілік және босану демалысы 35 аптаны құрайды, оны ата-аналар арасында бөлуге болады. Канадада демалысқа ақы төлеуді әлеуметтік сақтандыру жүйесі жүзеге асырады.

2020 жылы Аустралия үкіметі COVID-19 пандемиясы жағдайында бала күтімі бойынша көрсетілетін қызметтерді қолдауға, сондай-ақ отбасылардан күтім үшін ақы

алмай, мұқтаж отбасыларға күтімге қол жеткізуді ұсыну үшін 1,6 млрд Аустралия долларын бөлді. 2020 жылғы шілденің ортасына қарай шамамен 1 млн отбасына (шамамен 0,3 млрд Аустралия доллары) бала күтімі бойынша тегін қызметтер көрсетілді. Азаматтардың, оның ішінде жұмыс іздеп жүрген адамдардың табысын қолдау жөніндегі жәрдемақылар алу құқығы уақытша кеңейтілді.

Отбасылық саясаттың консервативтік моделі шеңберінде үш тәсіл іске асырылады. "Белсенді" қолдау Бельгия мен Францияға тән (бір мезгілде бала күтімі бойынша дамыған сектор, ұзақ мерзімді ақылы демалыстар және әртүрлі жастағы балаларға арналған елеулі ақшалай жәрдемақылар үйлеседі). "Лимиттелген қолдау" тәсілі Германия мен Аустрияда кең таралған (жәрдемақылардың аз теңдестірілген схемасы және бала күтімі бойынша мектепке дейінгі мекемелер желісі). "Отбасылық" тәсіл Италияға, Испанияға және Португалияға тән (отбасын әлеуметтік қолдаудың төмен көрсеткіштері, жәрдемақы көлемі шамалы, бала күтімі бойынша демалыс салыстырмалы түрде ұзақ, бірақ төлем аз).

Францияда бала тууға байланысты демалыс 16 аптаға созылады (жалақының 90 %-ы төленеді), олардың 6-ауы туылғанға дейін алынуы тиіс, ал әкенің демалысы небәрі 11 күн қатарынан алуға мүмкіндік береді. 3-баладан бастап бала тууға байланысты демалыс әйелдер үшін 26 аптаға және ер адамдар үшін 18 аптаға созылады.

Бельгия заңнамасында 15 апта бала тууға байланысты демалыс көзделген, жалақының 63 %-ы төленеді. Демалыстың қалған бөлігі бұрынғы жалақының 75 %-ы деңгейінде өзара сақтандыру жүйесі бойынша төленеді. Бала күтімі бойынша демалыс 10 жұмыс күнін құрайды, ол туғаннан кейінгі айдың ішінде таңдалуға тиіс. Бала күтіміне арналған шығыстарға бала 12 жасқа толғанға дейін салық салынбайды. 2,5 жастан 6 жасқа дейінгі балалар үшін мектепке дейінгі ұйымдарға бару тегін (жұмыс уақытында).

Германияда ата-аналар бала туылғаннан кейін бір жыл ішінде алдыңғы жалақысының үштен екісін сақтайды, бұл ретте, егер әкелер де бала күтімі бойынша демалыс алса, қосымша 2 ай төленеді.

Консервативтік үлгідегі елдер полиция, прокуратура, судьялар мен дағдарыс орталықтарының тығыз ынтымақтастығы арқылы әйелдер мен балаларға қатысты зорлық-зомбылықтың профилактикасын белсенді жүргізеді.

Дания, Норвегия, Швеция, Исландия және Финляндия сияқты елдер отбасылық саясаттың әлеуметтік-демократиялық моделі немесе скандинавиялық моделін білдіреді, оларда мемлекет тарапынан табыстың әмбебап кепілдіктері және бала күтімі бойынша қызметтер көрсетудің жоғары дамыған жүйесі бар. Мемлекет шығыстарының негізгі бөлігі әлеуметтік мақсаттағы қажеттіліктерді қанағаттандыруға бағытталған.

Ұлттық және жергілікті деңгейлердегі мемлекеттік басқару құрылымдарында әйелдер, отбасы, бала, гендерлік теңдік мәселелері бойынша арнайы уәкілетті органдар құрылды.

Шет елдерде мемлекеттік қолдау ата-аналарға балалары кәмелеттік жасқа толғанға дейін көрсетіледі. Мәселен, Швецияда ата-аналар бала кәмелеттік жасқа толғанға дейін мемлекеттік жәрдемақылар алады.

Ата-аналардың бала күтімі бойынша ақылы ата-ана демалысының 18 айын бөлуге құқығы бар, оның барысында олардың жалақысын үкімет пен жұмыс беруші тең үлесте өтейді. Ата-аналарды ынталандыру үшін 18 айдың кемінде 3-еуін екінші ата-ана, әдетте әкесі пайдалануы тиіс.

Отбасылық саясат саласындағы өзекті проблемалардың бірі ажырасу болып табылады. Бірқатар елдерде ажырасу деңгейін төмендету бойынша ғана емес, олардың отбасы мүшелері үшін жағымсыз салдарын азайту бойынша да шаралар қолданылуда.

Мәселен, Сингапурде Әлеуметтік және отбасылық даму министрлігі бар. Министрлік міндеттерінің бірі – ата-анасы ажырасқан кезде балаларға көмек көрсету. Осы міндет шеңберінде балалар үшін ең қолайлы жағдай жасауды басымдыққа алатын бірнеше бағдарлама бар. Ата-аналарға ажырасудың қаржылық проблемаларын, ажырасудың өмір сүруге, қамқоршылыққа және балалармен қарым-қатынас жасауға әсерін, ата-аналардың бала тәрбиесіне бірлесіп қатысуының маңыздылығын түсінуге көмектесетін екі сағаттық ата-ана болудың міндетті бағдарламасын ескерген жөн. Ата-аналарға ажырасу кезіндегі балалардың реакциялары туралы, сондай-ақ ата-аналарға, балаларға өз эмоцияларымен күресуге қалай көмектесуге болатындығы туралы қадамдық нұсқаулар беріледі. Қазақстанда ажырасу алдындағы және ажырасу сатысындағы отбасыларға көмек шаралары қабылдануда. Бірақ ажырасқаннан кейін отбасылар мен балаларға көмек көрсетудің дамыған жүйесі жоқ. Сингапур тәжірибесі Қазақстанда отбасын қолдау орталықтары негізінде өте пайдалы болар еді.

Сондай-ақ Сингапурде отбасы орталықтары, әлеуметтік қызмет кеңселері және Сингапурдың Әйелдер ұйымдары кеңесінің филиалдары жұмыс істейді, олар ажырасамыз деп шешкен немесе үйдегі зорлық-зомбылықтың құрбаны болған адамдарға көмек көрсетеді.

Швецияда ажырасу санын азайту үшін ажырасуды кейінге қалдырудың міндетті мерзімі енгізілген. Мерзімдер екі мақсатқа қызмет етеді. Біріншіден, олар ерлі-зайыптыларға бірге өмір сүрудің себептерін түсінуге уақыт береді. Екіншіден, асығыс шешім қабылдаған жағдайда, ажырасудың міндетті кезеңдері ерлі-зайыптылардың ажырасуды тез арада қалайтын қақтығыстарды шешуі үшін эмоцияларды реттеуге мүмкіндік береді. Мәселен, міндетті күту уақыты ерлі-зайыптыларға эмоциялар шыңында шешілмейтін болып көрінетін келіспеушіліктерді шешуге мүмкіндік береді. Швецияда ажырасуға өтініш беру жарнасы 68 еуродан 122 еуроға дейін өсті (2020), бұл жылдық табыстың орташа деңгейінің 0,2 %-ын құрайды.

Рефлексия кезеңін енгізу тәжірибесі оның тиімділігін көрсетеді. Мәселен, үш айлық кезең енгізілгеннен кейін Оңтүстік Кореяда ажырасулар санының азаюы байқалады, бірақ берілген өтініштердің жалпы санының төмендеуі байқалмайды.

Алдыңғы қатарлы бірқатар елдерде (Сингапур, Германия, Ұлыбритания, Жапония) отбасылық дауларды, оның ішінде ажырасуға қатысты дауларды реттеумен айналысатын дербес отбасылық соттардың жұмыс істеуінің оң тәжірибесі бар.

Сингапурде отбасы істері министрліктері (Family Justice Courts, FJC) 2014 жылы құрылған. Сотқа келіп түсетін отбасылық сот төрелігі бойынша істердің барлық жиынтығын қабылдау, бөлу және басқару үшін орталықтандырылған тізілім ұйымдастырылды.

Жапонияда отбасылық істер мен кәмелетке толмағандардың құқық бұзушылықтарын тек отбасы істері жөніндегі сот қарайды.

Ұлыбританияда отбасылық дауларды құрайтын және отбасылық соттың құзыретіне жататын істер шеңбері неке, отбасы, ана мен бала мәселелерін реттейтін актілер негізінде анықталады.

Қазіргі әлемдегі келесі өзекті мәселе – отбасылық және тұрмыстық зорлық-зомбылық. Бұл проблеманы шешу үшін көптеген елдерде арнайы білім беру бағдарламалары әзірленді, құқық қорғау органдарының қызметкерлері мен судьялар үшін тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы істерді тергеу бойынша арнайы тренингтер өткізіледі.

Мысалы, Аустрияда зардап шеккендермен жұмыс істеу бойынша ведомстволық хаттамалар әзірленді, олар үйдегі зорлық-зомбылық және соттылықтың болмауы туралы істердің ерекшелігін түсінуге негізделген.

Грузияда зорлық-зомбылық оқиғаларын тергеуді бақылау және тергеушілерге осындай істерді тиісті түрде қарау туралы ұсыныстар беру үшін арнайы департамент құрылды. Полиция, прокурорлар мен судьялар екінші рет құрбан болудың алдын алу және гендерлік сезімталдықты қолдану бойынша тренингтерге қатысады. Заң полицияның агрессорды және жәбірленушіні бөлек тергеуін белгілейді. Сондай-ақ, тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы шақыру орнында полицияның бірі міндетті түрде әйел болуы керек деген заңнамалық талап бар. Қазақстанда отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың құрбандары көбінесе әйелдер мен балалар болғандықтан, біздің елімізде Грузия тәжірибесін бейімдеу өз нәтижелерін берер еді.

Украинада жалпы полиция, оның ішінде қарапайым учаскелік, патрульдік қызметтер үшін тұрмыстық зорлық-зомбылық бойынша тренингтер өткізіледі. 2019 жылдан бастап арнайы оқытылған полиция қызметкерлерінен тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл бойынша мобильді топтар құрылады, олар 50.000 адамнан астам халқы бар әр қалада жұмыс істейді. Отбасындағы зорлық-зомбылық пен жыныстық белгісі бойынша зорлық-зомбылық жағдайларының бірыңғай мемлекеттік тізілімі жүргізіледі. Оған абьюзер туралы деректер енгізіледі және сот үкімі күшіне

енгеннен кейін 10 жыл бойы сақталады. Осы тізілім елдегі зорлық-зомбылық ауқымын анықтауға көмектеседі. Сондай-ақ мұндай тізілімге кіру қаупі үйдегі агрессорлар үшін тежегіш бола алады.

Жекелеген елдердің кешенді көмегіне тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккендерді қайта ықпалдастыру жөніндегі шаралар да кіреді.

Португалияда заңнама деңгейінде компаниялар зардап шеккендерге денсаулығын қалпына келтіру үшін демалыс беруге, сондай-ақ елдің басқа елді мекендеріндегі компанияның филиалдарына ауысу туралы өтінішті қанағаттандыруға міндетті. Грузия мен Украинада дағдарыс орталықтары жаңа мамандықтарды игеруде білім мен дағдыларды дамыту бағдарламаларын ұсынады, сондай-ақ жұмысқа орналасуға қолдау көрсетеді.

Үйдегі зорлық-зомбылық құрбандарына, оның ішінде дағдарыс орталықтары туралы тегін көмек туралы барынша кеңінен хабардар ету кең таралған халықаралық практика болып табылады.

АҚШ-та әр штаттағы полиция зардап шеккендерге көмек көрсететін барлық жергілікті ҮЕҰ-мен тиімді жұмыс істейді. Үйдегі зорлық-зомбылық туралы өтінішті тіркеу кезінде полицей зардап шеккен адамға көрсетілген ұйымдар туралы хабарлайды. АҚШ Федералды үкіметінің сайтында тәулік бойы аптасына 7 күн жұмыс істейтін үйдегі зорлық-зомбылық туралы ұлттық сенім телефоны туралы ақпарат бар.

АҚШ-та балаларға қатысты зорлық-зомбылық заңнамамен реттеледі, оған сәйкес зорлық-зомбылық жасаған ерлі-зайыптылардың біреуіне екі аптаға үйге кіруге және әйелімен/күйеуімен және балаларымен кез-келген байланысқа тыйым салынады. Қазақстанда қорғау нұсқамаларын қолдану тәжірибесі бар, алайда зардап шеккендердің қауіпсіздігіне толық кепілдік жоқ.

АҚШ-тың көптеген штаттарында, мысалы, өткен ғасырдың 60-шы жылдарының соңында азаматтарды билікке балалармен нашар қарым-қатынас туралы күдік туындаған әрбір жағдай туралы хабарлауға міндеттейтін заңнама қабылданды. Кез келген адам өз бастамасы бойынша балаларды қорғаумен айналысуға арналған әлеуметтік қызметті немесе отбасындағы балаға зорлық-зомбылық жасау фактісі орын алған немесе оған күдік туындаған жағдай туралы полицияға хабарлай алады. Мұндай хабарламалар игі ниет қана емес, қарапайым қажеттілік деп есептеледі. Дәрігерлерге, педагогтарға, жаттықтырушыларға, тәрбиешілерге келетін болсақ, олар үшін бұл – тікелей міндет. Хабарламаны оқиға болғаннан кейін 24 сағат ішінде телефон арқылы беруге, пошта арқылы жіберуге, тікелей тиісті мекемеде ресімдеуге болады.

Гендерлік теңдікке қол жеткізудің шетелдік модельдері

Әлеуметтік жаңғыртудан өткен елдердің тәжірибесі оны жүргізу табысының қоғам мен отбасындағы гендерлік теңдікке қол жеткізумен тікелей байланыстылығын көрсетеді.

Гендерлік теңдікті орнатуда төрт тәсіл бар: "гендерлік интеграция" әлеуметтік-экономикалық өмірдің барлық аспектілерін, саяси, жеке өмірді, азаматтық қоғамды және т.б. қамтиды (Дания, Исландия, Норвегия, Швеция және Финляндия). Гендерлік тең құқық қағидатының интеграциясы теңдікке қатысты белгілі бір көзқарастар барлық салаларда саясаттың бір бөлігіне айналатынын білдіреді. Гендерлік теңдік билік пен ресурстарды әділ бөлуді, сондай-ақ ерлер мен әйелдердің іс-әрекеттері мен қажеттіліктерін тең бағалауды қамтиды. Іс жүзінде бұл әйелдердің құқықтары, жағдайлары мен әлеуметтік мәртебесі ерлердің тиісті құқықтарымен, шарттарымен және мәртебесімен салыстырғанда ескерілуге тиіс дегенді білдіреді.

Гендерлік бағдарланған бюджеттеу ЭЫДҰ-ның көптеген елдерінде жүзеге асырылады және мемлекеттік көрсетілетін қызметтер саласында ерлер мен әйелдердің мүмкіндіктерінің теңдігіне қол жеткізуге бағытталған гендерлік бағдарланған қаржының бөлінуін талдауды көздейтін мемлекеттік бюджеттің әсерін бағалау құралы болып табылады.

Мәселен, Швеция үкіметі Мемлекеттік органдардағы гендерлік теңдіктің 2015 - 2018 жылдарға арналған стратегиясын іске асыру үшін төрт жылдық кезеңге 26 миллион швед кронын бөлді.

Мысалы, Испанияда Әйелдер мен ерлер арасындағы нақты теңдік туралы конституциялық заңның 31-бабына сәйкес, мемлекеттік органдар қалаларды жобалау, қалалық саясат, сондай-ақ қала құрылысын анықтау және орындау кезінде гендерлік аспектілерді ескеруі тиіс.

"Қиылысу" моделі – өз саясатын әйелдерге қатысты оң іс-қимыл дәстүрлеріне негіздейтін Еуропа елдеріне (Бельгия, Франция) тән. Бұл модельге үш ел – Франция, Бельгия және Испания кіреді. Алайда бұл елдердің тәсілдерінде айырмашылықтар бар.

Францияда бастама тікелей азаматтық қоғамнан билік институттарына, ал Бельгияда билік институттарынан қоғамға өтеді.

БҰҰ мәліметтері бойынша, 2021 жылы әлемнің 13 елінде министрлердің 50 %-ы немесе одан көп бөлігі әйелдер. Аустрия, Швеция, Бельгия, Никарагуа, Албания, Руанда, Канада, Коста-Рика сияқты елдерде министрлердің 50 %-дан астамы әйелдер.

Мәселен, Бельгияда федералды тең мүмкіндіктер кеңесі, сондай-ақ ерлер мен әйелдердің теңдігі институты жұмыс істейді, олар ерлер мен әйелдердің теңдігі тұрғысынан жағдайды бақылайды. Ерлер мен әйелдердің теңдігі институты бірнеше бөлімшелерден тұрады, олардың әрқайсысы кемсітушілік, жыныстық серіктес тарапынан зорлық-зомбылық, еңбек нарығы, саясат, халықаралық мәселелер, зерттеулер сияқты әртүрлі салаларда жұмыс істейді. Оның заң бөлімшесі гендерлік кемсітушілікке байланысты ақпарат сұраулары мен шағымдарды өңдейді.

Францияда Әйелдер мен ерлер арасындағы теңдік мәселелері жөніндегі жоғары кеңес жұмыс істейді.

"Гендер шегінен тыс теңдік" моделі – теңсіздіктің гендер шегінен шығып, теңгерімді қалпына келтіруді қажет ететін басқа да санаттарды: жасын, әрекетке қабілеттілігін, ұлтын және т.б. қамтитынын түсінуге негізделеді (Ұлыбритания). Бұл модель экономикалық даму мен гендерлік теңдіктің өзара әсерін болжайды. Бұл ретте экономикалық өсу әйелдер үшін еңбек нарығындағы мүмкіндіктердің кеңеюі, әйелдердің кәсіпкерлікке қатысуын кеңейту, білім беру мен денсаулық сақтауға тең қолжетімділік салдарынан болатын еңбекті гендерлік бөлудің қатаң жүйесінің бұзылуына ықпал етеді.

"Одақтық ынталандыру" моделі – "төменнен" (әйелдер ұйымдары мен қоғамдастықтар), сондай-ақ "жоғарыдан" – халықаралық мәртебелер, қаржы, инвестициялар талаптарына жауап ретінде пайда болған жаңа модель. Бұл модель мемлекет пен азаматтық қоғам арасындағы әлеуметтік әріптестік арқылы ерлер мен әйелдердің тең құқығына қол жеткізуді және осы процеске үкіметтік емес ұйымдардың кеңінен қатысуын көздейді.

Польшада көптеген әйелдердің үкіметтік емес ұйымдары жұмыс істейді, олардың ішіндегі ең ірісі – поляк әйелдері лигасы (ол 1 миллионға жуық мүшені біріктіреді).

Сондай-ақ елде белсенді әйелдер қауымдастығы жұмыс істейді – бұл үкіметтік емес ұйым, оның мақсаты әлеуметтік интеграция және әйелдердің, жастардың, қарт адамдардың және әртүрлі осал топтардың құқықтары мен мүмкіндіктерін кеңейту болып табылады. Ұйым 17 000 адамға бейресми білім беруді жүзеге асырады.

Әйелдер ұйымдарын қолдау орталығы, сондай-ақ әйелдер құқықтарын қорғау орталығы анағұрлым белсенді.

Корея Республикасында "Болашақ көшбасшы әйелдерді жеделдету" ұлттық саясат жобасы шеңберінде әйелдер өкілдігін кеңейту үшін 100 000 әйелден тұратын деректер базасы жинақталған.

Ресей Федерациясында "Әйелдер кәсіпкерлігін дамыту" бағдарламасы жүзеге асырылуда, ол қаржылық қызметтерді – кредит, кепілдік, лизинг кіреді. Әйелдерге консультациялық және білім беру жағынан қолдау көрсетіледі, өндірістерді құру мен жаңғыртуға, нарықта ілгерілеуге және экспортқа көмек көрсетіледі. Әлеуметтік кәсіпкерлікті дамытуға арналған гранттар көзделген. Аймақтар бұл бағдарламаны толтыруды әйелдер аудиториясының сұранысы мен аймақтық ерекшелігіне байланысты өздері таңдайды. 2019 жылдан бастап іске асырылып келе жатқан "Шағын және орта кәсіпкерлік пен жеке кәсіпкерлік бастамасын қолдау" ұлттық жобасы шеңберінде әйелдер үшін қалыптасқан және жаңадан бастаған кәсіпкерлер үшін тәжірибе алмасу үшін мастер-класстар, дөңгелек үстелдер және бизнес-қыздар отырыстары ұйымдастырылды. Ең танымал білім беру бағдарламаларының бірі "Кәсіпкер ана" бағдарламасы болып табылады, ол бала тууға байланысты демалыстағы

эйелдерге, кәмелетке толмаған балалардың аналарына, сондай-ақ жұмыспен қамту қызметінде есепте тұрған әйелдерге арналған. Ол өз ісін құруға және жалғыз өзі іске асыру мүмкін болмаған бизнес-идеяны жүзеге асыруға көмектесуге бағытталған.

Канадада (Квебек провинциясы) Femmessor деп аталатын бастама бар, ол Квебектің барлық аймақтарында, оның ішінде қаржылық қызметтер мен жеке қолдауды қоса алғанда, әйелдерге бизнес ашуды, өсуді және сатып алуды қолдайды. 2019 жылы Femmessor Wes экожүйелік қоры арқылы ауылдық және шалғай аудандардағы кәсіпкер әйелдер үшін, сондай-ақ жаңадан бастаған кәсіпкерлер үшін қаржыландыруға қол жетімділікті жақсарту үшін 5 735 823 АҚШ долларын алды. Femmessor Квебектегі 97 кәсіпорынға 4,78 миллион доллар инвестициялады, олардың кем дегенде 25 %-ы тең меншік иелері және кем дегенде бір әйел көшбасшы. Бұл инвестициялар 20 000 доллардан 50 000 долларға дейінгі бастау кредиттерінен және бизнесті дамыту үшін 150 000 долларға дейінгі кредиттерден тұрды. Оның ішінде кредиттердің 57 %-ы бастауда, 33 %-ы өсу сатысында кәсіпорындарға және 10 %-ы меншік құқығын беру немесе бизнесті сатып алу кезінде берілді. Сондай-ақ, Femmessor ақпараттық-насихаттау және консультациялық қызметті жүзеге асырады, ол оң нәтижелер берді. 2020 жылы Femmessor ақпаратқа 11 398 сұрау жіберді, 873 кәсіпкер әйелге бизнес-консультация берді және кеңес беру қызметтерін ұсынуға дайын 136 түрлі сарапшылардан тұрады. Сондай-ақ, Квебектің 17 түрлі аймағында 152 кәсіпкер әйел тәлімгерлікке қосылды.

Елімізде әйелдер кәсіпкерлігін дамыту орталықтарын ашу жоспарлануда. Халықаралық тәжірибені ескере отырып, орталықтарда бизнес-консультациялар, тренингтер, кәсіпкер әйелдер үшін инвестициялар тарту жүргізілетін болады.

Көптеген елдерде елдегі гендерлік саясатты қалыптастыруға және іске асыруға, елдегі ахуалдың жан-жақты мониторингін жүзеге асыруға, азаматтық қоғаммен байланысқа жауапты дербес уәкілетті мемлекеттік органдар құрылды.

Ұлыбританияда Әйелдер істері және тең мүмкіндіктер министрлігі, Малайзияда – Әйелдер істері, отбасы және қоғамдық даму министрлігі, Үндістанда – Әйелдер істері және баланы дамыту министрлігі, Германияда Отбасы, қарт азаматтар, әйелдер және жастар істері жөніндегі федералдық министрлік жұмыс істейді. Өзбекстанда Махалланы және отбасын қолдау министрлігі, Өзбекстан Министрлер Кабинеті жанындағы Әйелдер комитеті құрылды. Қазақстанда да гендерлік саясат саласындағы уәкілетті органды құруға алғышарттар бар, бұл гендерлік теңдікті нығайту және әйелдердің құқықтарын қорғау мәселелерін кешенді шешуге мүмкіндік береді.

Аустралияда Әйелдер істері министрі, Отбасы істері және әлеуметтік қызметтер министрі тағайындалады, Жұмыс орындарында гендерлік теңдік мәселелері жөніндегі агенттік құрылды.

4-бөлім Қазақстан Республикасындағы отбасылық және гендерлік саясатты дамытудың пайымы

Мемлекеттік отбасылық және гендерлік саясатты одан әрі іске асыру "Қазақстан-2050" стратегиясында белгіленген елді дамытудың мақсаттары мен бағыттарына, Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі ұлттық даму жоспарының жалпыұлттық басымдықтарына сәйкес жүзеге асырылатын болады.

БҰҰ-ның Орнықты даму саласындағы күн тәртібінде белгіленген мақсаттар, бірінші кезекте, "Гендерлік теңдікті қамтамасыз ету және барлық әйелдер мен қыздардың құқықтары мен мүмкіндіктерін кеңейту" орнықты дамудың 5-ші мақсаты мемлекеттік гендерлік саясаттың бағдары болып табылады.

Қазақстан Республикасының отбасылық саясатын дамытудың пайымы

Отбасы институтын және дәстүрлі отбасылық құндылықтарды нығайту мемлекеттік отбасылық саясаттың идеологиялық негізі болып табылады.

Мемлекеттік отбасылық саясат ұрпақтар сабақтастығына, отбасының барлық мүшелерінің үйлесімді өзара іс-қимылы кезінде ұлттың мәдени кодын сақтауға және ондағы кемсітушілік пен зорлық-зомбылыққа жол бермеуге бағдарланатын болады. Мұндай саясат барлық мүшелер бір-біріне өзара жауап беретін, отбасының әр мүшесінің жеке ерекшеліктерін құрметтейтін, өзара қолдау мен көмек көрсетілетін функционалды отбасылардың өсуіне ықпал етеді.

Қазақстандықтарда ата-анаға саналы көзқарасты және тартымды әке болуды қалыптастыруға бағдарлану бала-ата-ананың эмоционалды байланыстарын нығайтуға және бала тәрбиесіндегі әкенің рөлін күшейтуге, дара ата-ана отбасыларының санын азайтуға ықпал ететін болады.

Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық фактілерінің саны азаяды: отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимылда ведомствоаралық өзара іс-қимыл жүйесін жақсарту отбасыларда алғаш пайда болған зорлық-зомбылық жағдайларының санын азайтуға ғана емес, сонымен қатар қайталанатын жағдайлардың ықтималдығын азайтуға мүмкіндік береді.

Балаларға қатысты отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимылға ерекше назар аударылуға тиіс. Әр бала үшін үй махаббат пен қамқорлықпен қоршалған қауіпсіз орын болуы тиіс.

Осал отбасыларға: ерекше қажеттіліктері бар балалары және ата-аналары бар отбасыларға, аз қамтылған отбасыларға, көп балалы отбасыларға және қосымша мемлекеттік қолдауды қажет ететін басқа да санаттағы отбасыларға көмекке ерекше назар аударылуы тиіс.

Ажырасуларға қатысты отбасылық саясат ажырасу үдерістерінің санын азайтуға ғана емес, ерлі-зайыптылар мен олардың балалары үшін жағымсыз салдарларды (

психологиялық, экономикалық, әлеуметтік) еңсеруге де бағдарланатын болады. Осылайша, ажырасудың барлық отбасы мүшелері үшін жарақат алу қаупі азаяды.

Қазақстандықтарды, әсіресе жастарды профилактикалық және ақпараттық іс-шараларға тарту арқылы халықтың репродуктивті денсаулық мәселелері бойынша хабардарлығы артады.

Әйелдер мен ерлердің денсаулығын сақтау, денсаулық сақтау жүйесіне тең қолжетімділікті қамтамасыз ету үшін тең жағдайлар жасалатын болады. Салауатты өмір салтын, зиянды әдеттерден бас тартуды, белсенді өмір салтын, спортпен және дене шынықтырумен айналысуды насихаттау басым мәнге ие болады.

Қазақстан Республикасының гендерлік саясатын дамыту пайымы

Гендерлік саясатты іске асыру ресурстар мен мүмкіндіктерге әйелдер мен ерлердің тең құқықтары мен тең қол жеткізуін қамтамасыз етуге бағытталған.

Қазіргі уақытта әйелдер үшін тыйым салынған кәсіптердің тізімі жойылды, бұл болашақта әйелдердің өз қалауы бойынша мамандық таңдаудағы шектеулерді жоюға ықпал етеді. Болашақта бұл әйелдерге бұрын қол жетімді емес кәсіптерде өз әлеуетін іске асыруға мүмкіндік беріп қана қоймай, сонымен қатар әртүрлі салалардағы жаңа жетістіктер мен мансаптық өсу үшін уәждемелік ынталандыру береді. Бұл сондай-ақ жұмыс күші тапшы салаларда теңгерімсіздікті төмендетуге ықпал етуі мүмкін.

Биліктің атқарушы, өкілді және сот органдарында, экономиканың барлық секторларында шешімдер қабылдау деңгейінде әйелдердің үлесін ұлғайту әйелдердің экономикалық және саяси құқықтары мен мүмкіндіктерін кеңейтуге мүмкіндік береді.

Ісін жаңа бастаған кәсіпкер әйелдерге консультациялық қызметтер көрсету арқылы әйелдердің экономикалық белсенділігі артады. Ауылдық жерлерде әйелдер кәсіпкерлігін ынталандыруға ерекше назар аударылатын болады.

Гендерлік бюджеттеуді дамыту гендерлік теңгерімді қамтамасыз ету кезінде бюджет қаражатын жұмсаудың тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді. Гендерлік аспектілерді ескере отырып бюджеттеу гендерлік теңдікті қамтамасыз ету және әйелдердің құқықтары мен мүмкіндіктерін кеңейту жөніндегі қызметтің ашықтығын күшейтуге және жандандыруға ықпал ететін болады.

Мемлекеттік саясатты және "Еститін мемлекет" тұжырымдамасын іске асыру шеңберінде Қазақстанда гендерлік теңдікті ілгерілету мәселелерінде проактивті тәсілді енгізу мемлекеттің, бизнес пен азаматтық қоғамның осы бағыттағы үшжақты өзара іс-қимылының жоғары тиімділігін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

5-бөлім. Қазақстан Республикасындағы отбасылық және гендерлік саясатты дамытудың негізгі қағидаттары мен тәсілдері

Отбасылық саясатты қалыптастырудың негізгі қағидаттары мен тәсілдері

Басқа ұлттардың рухани-адамгершілік дәстүрлерінің қағидаттары мен құндылықтары танылатын көп этникалық және көпконфессиялы мемлекет ретінде

Қазақстанға дамудың қазіргі кезеңінде отбасылық саясаттың қағидаттары мен тәсілдерін айқындау маңызды.

Қазақстандық қоғамдағы отбасы институты өзінің әлеуметтік-мәдени, экономикалық және саяси жағдайларының әсерімен ғана емес, сондай-ақ ақпараттық қоғам дәуіріне тән бірқатар сыртқы факторлардың әсерімен де қалыптасады.

Отбасы – бұл адамның бүкіл өмірлік циклімен бірге жүретін маңызды топ қана емес, сонымен бірге қоғамның тұрақты және орнықты дамуының негізі және мемлекеттің әл-ауқатының шарты. Отбасының шынайы өмірде – адамгершілік-руханидан бастап қаржылық-экономикалыққа дейін көптеген болжамдары бар. Ол репродукциямен, тәрбиемен, жан-жақты әлеуметтенумен, дәстүрлерді жеткізумен, этномәдени дәстүрлерді сақтаумен байланысты көптеген функцияларды орындайды.

Отбасында еңбек дағдылары дамиды, қоғамдағы адам өмірінің құндылығына белгілі бір көзқарастар қалыптасады, экономикалық ойлаудың негіздері қаланады, тәрбиелік сипатқа ие психологиялық микроклимат қалыптасады.

Отбасының өңірлік ерекшелігіне, "жасына", ерлі-зайыптылардың білім деңгейіне қарай отбасы тобының құрылымы мен санына, ата-ана болуына, ерлі-зайыптылардың кәсіптік жұмыспен қамтылуына, отбасы мүшелерінің қоғамдық өмірге тартылуына, отбасы ішіндегі функциялар мен міндеттерді бөлуге деген көзқарастар айқындалады.

Қазақстандық тәсіл отбасының өз бетінше даму мүмкіндіктерін кеңейту және отбасының өмірлік қиын жағдайларды еңсеруі үшін мемлекеттің жағдай жасауын болжайды. Еңбек қатынастары саласында қоғамдық деңгейде ғана емес, сондай-ақ жеке отбасы ішінде де еркек пен әйел арасындағы шынайы тең құқықты қарым-қатынастарды құру қажетті шарт болып табылады.

Қазіргі жағдайда ата-ананың екеуі де бала тәрбиесі мен үй шаруашылығына бірдей жауап беруі тиіс. Бұл ретте этномәдени бірегейлікті де сипаттайтын оң отбасы дәстүрлері мен адамгершілік-рухани құндылықтарды сақтау маңызды.

Отбасы институтын және оның мүшелерінің әл-ауқатын нығайту мақсатында Қазақстанның мемлекеттік отбасылық саясаты балалы отбасыларға, жалғызбасты ата-аналарға әлеуметтік көмек көрсетудің қолжетімділігі мен сапасын жақсартуға; ата-аналардың екеуіне де (жалғызбасты ата-аналарға да) бала күтімі бойынша демалысқа тең қолжетімділікпен және ақы төлеумен жұмыс орындарын құруға; еңбекақы, зейнетақы төлемдерінің және жәрдемақылардың ақылға қонымды деңгейі арқылы кедейлікті түбегейлі жеңуге; отбасы ішінде бірлескен жауапкершілік қағидаттарын ілгерілетуге ықпал етеді.

Қазақстан Республикасында отбасылық саясатты іске асыру мынадай қағидаттарда жүзеге асырылады:

1) отбасылық функцияларды орындауда ерлі-зайыптылар құқықтарының, мүмкіндіктері мен міндеттемелерінің теңдігі;

2) отбасы материалдық игіліктің қажетті деңгейін өз бетінше қамтамасыз ете алатын жағдайлардың қолжетімділігі;

3) отбасының өз өміріне қатысты шешім қабылдаудағы дербестігі;

4) отбасының жауапкершілігі, баланың (балалардың) тәрбиесіне, білім алуына және жеке басының дамуына және отбасының әрбір мүшесінің денсаулығын сақтауға ата-ананың екеуінің де ортақ және бірдей жауапкершілігі;

5) отбасының, қоғамның және мемлекеттің серіктестігі;

6) отбасылардың мұқтаждары мен қажеттіліктерін ескере отырып, мемлекеттік отбасылық саясатты іске асырудағы атаулылық және инклюзивтілік;

7) тұрмыстық зорлық-зомбылықтың барлық түрлеріне мүлдем төзбеушілік;

8) ұлттық және азаматтық құндылықтардың басымдығы, қоғамдағы әдепсіз мінез-құлыққа төзбеушілік;

9) жастарды отбасылық өмірге дайындаудың және оң отбасылық құндылықтарды нығайтудың маңыздылығы;

10) мемлекеттің, жұмыс берушілер мен азаматтардың жеке және қоғамдық денсаулықты сақтау мен нығайту үшін ортақ жауапкершілігі;

11) әрбір баланың құқықтары мен мүдделерін қорғау;

12) отбасылар мен олардың мүшелеріне көмек көрсету және қолдау көрсету кезінде әлеуметтік теңдікті қамтамасыз ету.

Отбасы денсаулығын қорғаудың тиімді жүйесін қалыптастыру, отбасылық тәрбие, білім беру және бос уақыт жүйесін жетілдіру, балалы отбасыларға әлеуметтік қызмет көрсету жүйесін дамыту орта мерзімді және ұзақ мерзімді перспективада отбасылық саясаттың басты басымдықтары болады.

Отбасылық саясат саласындағы тұжырымдаманы іске асыру мынадай негізгі тәсілдер шеңберінде жүзеге асырылатын болады:

Ерлер мен әйелдердің тең серіктестігіне, ата-аналардың балаларды тәрбиелеу, оқыту және дамыту, қарттарға қамқорлық жасау және қолдау үшін жауапкершілігін тең бөлуге негізделген отбасылық қатынастарды қалыптастыру арқылы отбасы институтын нығайту

Отбасы мен некенің оң бейнесі, отбасылық тәрбие мәселелері мемлекеттік саясаттың басты бағыттарының бірі болады.

Отбасылық құндылықтар мен дәстүрлерді ілгерілету, мәдени-ағарту, мәдени-бұқаралық іс-шараларды ұйымдастыру арқылы ұрпақтар сабақтастығын сақтау, осы жұмыстың нәтижелерін бұқаралық ақпарат құралдары (бұдан әрі – БАҚ) арқылы жария ете отырып, ақпараттық-насихаттау қызметін кеңейту жөніндегі жұмыс күшейтілетін болады.

Отбасын жоспарлау және саналы ата-ана болу мәселелері бойынша жастармен ақпараттық-тәрбиелік сипаттағы іс-шаралар өткізілетін болады.

Даму перспективалары мен бағыттарын айқындай отырып, Қазақстандағы отбасының жағдайына жан-жақты зерттеулер жүргізу мақсатында отбасылық саясат проблемаларын зерделеу жөніндегі жұмыс жалғастырылады.

Ажырасу мен дисфункционалды отбасылардың санын азайту үшін некені тіркеу алдында отбасылық қарым-қатынас негіздері бойынша курстар енгізу жоспарлануда.

Отбасылық жанжалдарды шешу, ажырасу процестерінің теріс салдарын еңсеру үшін отбасын қолдау орталықтарында ерлі-зайыптылар үшін психологтармен, заңгерлермен және әлеуметтік қызметкерлермен консультациялар өткізіледі.

Жанжал жағдайында немесе өмірлік қиын жағдайда медиация және отбасын әлеуметтік-психологиялық қолдау қызметтері дамиды. Психолог-медиаторлар институтын енгізу мәселесі қаралады.

Саналы әке болу институтын дамытуға, еліміздің барлық өңірлерінде психологтарды, жұртшылықты тарта отырып, балаларды тәрбиелеуде әкелердің оң рөлін арттыруға бағытталған іс-шаралар жалғастырылады.

Білім беру ұйымдарының оқу-тәрбие процесінде отбасылық құндылықтар мен отбасы институтының маңыздылығы дәріптелетін болады.

Отбасылық тәрбие, жоғары рухани-адамгершілік құндылықтарды сіңіру бойынша арнайы сынып сағаттарын құру және енгізу арқылы отбасылық құндылықтар мен дәстүрлерді ілгерілету, балабақшалар мен мектептерде, жоғары оқу орындарында ұрпақтар сабақтастығын сақтау бойынша жұмыс жолға қойылады.

Адамгершілік-рухани білім берудің оқу бағдарламалары және "Өзін-өзі тану" оқу пәні шеңберінде жалпыадамзаттық құндылықтар мәселелері бойынша (оның ішінде отбасылық және гендерлік саясат бойынша) педагог кадрлардың біліктілігін арттыру бойынша жұмыс жалғастырылатын болады.

Үкіметтік емес сектормен сындарлы ынтымақтастықтың, отбасылық саясатты іске асыруға азаматтық жұртшылықты тартудың, отбасыларға кәсіби көмек көрсетудің, жастар арасында отбасылық құндылықтарды нығайтудың жаңа нысандары енгізілетін болады.

Отбасын қолдау орталықтарында, әлеуметтік желілерде және БАҚ-та балаларды тәрбиелеу мен әлеуметтендіруге ата-аналардың тең қатысуын қалыптастыру бойынша ақпараттық жұмыс жүзеге асырылатын болады.

Көзделген мемлекеттік әлеуметтік тапсырыс шеңберінде отбасыларға кәсіби көмек көрсету саласында (отбасын ресурстық қолдау, дағдарыс орталықтары, сенім телефондары және т.б.) үкіметтік емес ұйымдардың қызметі жандандырылатын болады.

Отбасыларға мемлекеттік әлеуметтік қолдаудың қолжетімділігі мен атаулылығын арттыру

Отбасы үшін қосалқы қызметтерді кеңейту кедейлікті және отбасылардағы әлеуметтік қолайсыздықты азайтуға бағытталған шаралармен одан әрі сүйемелденетін болады.

Әлеуметтік қолайсыздық профилактикасына бағытталған әлеуметтік қызметтер мен әлеуметтік көмек көрсетудің интеграцияланған моделі құрылады. Оның шеңберінде білім беру, денсаулық сақтау және әлеуметтік қорғау жүйелерінің, басқа да салалардың әлеуметтік қызметкерлерінің қызметін үйлестіру тетігі әзірленетін болады, бұл отбасының қажеттіліктерін жан-жақты айқындауға және мұқтаж азаматтарға "бір терезе" арқылы әлеуметтік қызметтер көрсетуге мүмкіндік береді. Өмірлік қиын жағдайда жүрген отбасыларға проактивті кешенді қолдау шараларын көрсету мақсатында отбасының цифрлық картасын әзірлеу мәселесі пысықталатын болады.

Мемлекет көрсететін әлеуметтік көмекті алушылар және оның көлемі туралы анық және толық мәліметтер алу және алмасу тетігін жетілдіру жөніндегі жұмыс жалғастырылатын болады.

Гендерлік аспектіні ескере отырып, жалғызбасты ата-аналардың қашықтағы жұмыс форматына және жұмыспен қамтудың қысқартылған режиміне құқығын айқындауды көздейтін еңбек заңнамасын жетілдіру жоспарлануда.

Отбасылардың және халықпен, оның ішінде балалармен жұмыс істейтін мамандардың зорлық-зомбылықтың әртүрлі түрлері туралы білімін арттыруға бағытталған түрлі бағдарламалар дамиды.

Материалдық деңгейі мен әлеуметтік жағдайына қарамастан, өзінің кәсіби жолын таңдау, жеке табысқа қол жеткізу мүмкіндіктерін кеңейту арқылы жас ұрпақтың өзін-өзі танытуы үшін жағдайлар жасау жөнінде шаралар қабылданатын болады.

Репродуктивті денсаулықты қорғау үшін жағдай жасау және күтілетін өмір сүру ұзақтығындағы гендерлік алшақтықты жою

Ерлер мен әйелдердің репродуктивті денсаулығын, балалар мен жастардың денсаулығын сақтау, ана мен баланы қорғау мемлекеттік органдар мен үкіметтік емес ұйымдар қызметіндегі басымдықтарға айналады.

Бедеулік проблемаларын шешу мақсатында қазіргі заманғы технологияларды қолдана отырып, бедеулікті емдеудің жаңа әдістері жалғастырылатын болады.

Ерлер мен әйелдерді, жасөспірімдерді қоса алғанда, репродуктивті денсаулығын қорғау жөніндегі мамандардың қызметтерімен қамту кеңейтіледі. Әрбір амбулаториялық-емханалық ұйымда репродуктивті денсаулықты қорғау кабинеттерінің, оның ішінде жастар үшін (отбасын жоспарлау кабинеттері) қызметі жалғастырылады.

Жүктілікті жасанды үзу жағдайларының алдын алу және санын азайту, халыққа және медицина қызметкерлеріне консультация беру және оқыту арқылы халыққа ана болу қауіпсіздігі әдістеріне қолжетімділікті қамтамасыз ету және дені сау балалардың тууы жөніндегі іс-шаралар жалғастырылады.

Жүктілік, босану кезеңінде және бала туғаннан кейін әйелдерді медициналық, әлеуметтік және психологиялық қолдауды жетілдіру, ата-ана болуға, босануға және емшек сүтімен қоректендіруге дайындық жөніндегі жұмыстың жаңа нысандарын енгізу жөніндегі шаралар іске асырылатын болады.

Жастардың денсаулық орталықтарының, денсаулық мектептерінің қызметі репродуктивті денсаулықты қорғау және отбасын жоспарлау саласындағы ақпаратқа қолжетімділікті қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Профилактикалық іс-шараларға және ақпараттық жариялауға белсенді тарту арқылы халықтың репродуктивті денсаулығын сақтау мәселелерінде хабардар болуы жақсарады.

Отбасындағы және балаларға қатысты зорлық-зомбылықтың алдын алу

Зорлық-зомбылыққа қарсы күрес Қазақстан Республикасындағы басым мемлекеттік міндеттердің бірі ретінде айқындалған. Орнықты даму мақсаттарының бірі зорлық-зомбылықтың барлық түрлерінің таралуын едәуір қысқарту болып табылады, бұл осы саладағы мемлекеттік саясаттың неғұрлым сындарлы және нақты шараларын талап етеді.

Отбасында, мектепте, жабық мекемелерде балаларға қарсы зорлық-зомбылыққа тыйым салатын заңнаманы іске асыру мониторингінің тетіктері мен құралдары әзірленетін болады.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандары жүгінген жағдайда профилактика субъектілері (денсаулық сақтау, білім беру ұйымдары және әлеуметтік қызметтер) лауазымды адамдарының жедел іс-қимылдарының бірыңғай алгоритмін әзірлеуге мүмкіндік беретін шаралар кешені қабылданатын болады.

Осылайша, зорлық-зомбылық құрбандарын анықтау тетіктерін құру, оларды сәйкестендіру және мемлекеттік және мемлекеттік емес секторларда дамитын дағдарыс орталықтарына білікті мамандарға жіберу арқылы зорлық-зомбылық профилактикасы жүйесін жетілдіру мәселесі қаралатын болады.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықты есепке алу жүйесін жетілдіру, жас топтары мен жынысы бөлінісінде ауырлық дәрежесі бойынша ашық көздерде тұрмыстық зорлық-зомбылық жөніндегі статистикалық ақпаратты жүйелеу және орналастыру жөніндегі жұмыс жүзеге асырылатын болады.

Зорлық-зомбылықтан зардап шеккендерге көмек көрсету жүйесін дамыту, құқық қорғау органдарының назарына іліккен немесе отбасы мүшелеріне зиян келтіргені үшін жауаптылыққа тартылған адамдар үшін тиісті психотүзету бағдарламалары, тренингтер, психологтар консультацияларын ұйымдастыру жөніндегі жұмыс жалғастырылады.

Қоғамдық ұйымдар (әкелер, аналар, ақсақалдар кеңестері, қоғамдық кеңестер) зорлық-зомбылыққа, сондай-ақ ерте некеге тұруға жол бермеу және оның алдын алу туралы діни институттар өкілдері арасында түсіндіру жұмыстарына тартылатын болады.

Мемлекеттік әлеуметтік тапсырысты іске асыру шеңберінде әлеуметтік инновацияларды іздеумен, сынақтан өткізумен және отбасыларға дағдарысқа қарсы қызметтер көрсетумен, сондай-ақ кемсітушілік пен зорлық-зомбылық құрбандарының сот төрелігіне қол жеткізуіне жәрдемдесумен айналысатын ҮЕҰ тартылатын болады.

Отбасын қолдау орталықтары шеңберінде отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккен адамдармен консультациялық жұмыс жүргізіледі, зардап шеккендер мен олардың балалары үшін уақытша тұруға мүмкіндік беріледі.

Ата-ананың оң тәрбиесі мен балалардың қауіпсіздігі туралы түрлі бағдарламаларды дамыту арқылы отбасылардың және балалармен жұмыс істейтін мамандардың зорлық-зомбылықтың түрлері туралы хабардарлығы және білімі арттырылады.

БАҚ, әлеуметтік желілер, әлеуметтік жарнама арқылы халықтың тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы бойынша қолданыстағы мемлекеттік шаралар туралы жалпы хабардарлығы артады.

Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу және оған қарсы іс-қимыл кезінде ведомствоаралық өзара іс-қимыл жүйесін жетілдіру, үкіметтік емес ұйымдармен ынтымақтастық бойынша шаралар қабылданатын болады, бұл отбасыларда алғаш рет туындаған зорлық-зомбылық жағдайларының санын азайтуға ғана емес, сондай-ақ қайталанған жағдайлардың ықтималдығын азайтуға да мүмкіндік береді.

Гендерлік саясатты қалыптастырудың негізгі қағидаттары мен тәсілдері

Қоғамдағы әйелдер мен ерлердің теңдігіне қол жеткізуге бағытталған Қазақстанның қазіргі заманғы мемлекеттік саясаты жыныс белгісі бойынша кемсітушіліктің барлық нысандары мен көріністерін жеңуге, еңбек, қоғамдық және жеке өмірдің барлық салаларында әйелдер мен ерлердің қабілеттерін барынша толық іске асыру үшін саяси алғышарттар мен қажетті әлеуметтік жағдайлар жасауға бағытталған.

Әлемдік тәжірибе көрсетіп отырғандай, гендерлік саясатты іске асырудың тиімділігі өскелең ұрпақтың насихатталатын идеологияны, мінез-құлық стереотиптерін, рухани құндылықтарды ерте қабылдауына тікелей байланысты.

Осылайша, оның дүниетанымы мен қоғамдық өмірдің әртүрлі салаларындағы мемлекет саясатына қатынасы жас ұрпақты тәрбиелеу сапасына байланысты.

Қоғамның неғұрлым инклюзивті және орнықты дамуын барынша тиімді ынталандыру үшін әйелдердің де, ерлердің де құқықтары мен мүмкіндіктерін кеңейту қоғамдағы гендерлік теңдіктің нақты кешенді пайымын талап етеді.

Билік құрылымдары, жеке және азаматтық сектор өкілдерінің гендерлік теңдік, сараптама және бағалау мәселелеріндегі құзыреттілігін арттыру кешенді гендерлік тәсілді енгізудің қисынды буыны болуға тиіс екені айқын.

Қазақстан Республикасында гендерлік саясатты іске асыру қағидаттарда жүзеге асырылатын болады:

- 1) жынысына қарамастан барлық экономикалық, әлеуметтік, мәдени, азаматтық және саяси құқықтарды тең пайдалануды қамтамасыз ету;
- 2) жыныс белгісі бойынша кемсітушілікке жол бермеу;
- 3) гендерлік өзін-өзі тануды қалыптастыру және қоғамдағы гендерлік стереотиптер мен алалаушылықтарды жою;
- 4) гендерлік зорлық-зомбылықтың кез келген көріністеріне мүлдем төзбеушілік;
- 5) қауіпсіздікті қолдау және бейбітшілікті нығайтуға жәрдемдесу жөніндегі барлық күш-жігерге екі жыныс өкілдерінің тең құқылы қатысуы.

Гендерлік саясат саласындағы тұжырымдаманы іске асыру мынадай негізгі тәсілдер шеңберінде жүзеге асырылатын болады:

Гендерлік теңдік институтын нығайту

Мемлекеттік органдардың басшылары қамтамасыз ететін мемлекеттік органдардағы гендерлік теңдік шарттары мемлекеттік органдар қызметінің тиімділігін бағалау өлшемшарттары мен көрсеткіштерінің бірі болып табылады.

Мансаптық өсу мен жоғарылауда әртүрлі жыныстағы мемлекеттік қызметшілердің тең құқықтары мен мүмкіндіктерінің сақталуына үздіксіз мониторинг жүргізілетін болады.

Гендерлік саясат саласында басшылықты және салааралық үйлестіруді жүзеге асыратын уәкілетті орган айқындалатын болады және Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі ұлттық комиссияның институционалдық негізі жетілдіріледі. Сондай-ақ жергілікті деңгейде гендерлік саясаттың институционалдық негізін құру мәселесі пысықталатын болады.

Мемлекеттік және бюджеттік жоспарлау жүйесіне гендерлік тәсілдерді интеграциялау мәселелері қаралатын болады, әзірленген гендерлік тәсілдер ерлер мен әйелдердің тең құқықтары мен тең мүмкіндіктерін қамтамасыз етуге бағытталған нормативтік құқықтық актілерді әзірлеу кезінде ескерілетін болады.

Қазақстан Республикасының статистика саласындағы уәкілетті органы жынысы бойынша бөле отырып, гендерлік көрсеткіштерді қамтамасыз ету салаларын қамтуды кеңейтетін болады.

Бюджеттерді қалыптастыру кезінде гендерлік бюджеттеуді енгізу мәселелері қаралатын болады.

Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару академиясымен бірлесіп, мемлекеттік қызметшілерді гендерлік бағдарланған бюджеттеу мәселелері бойынша үздіксіз оқыту қамтамасыз етілетін болады.

Қоғамдық өмірде гендерлік теңдік бастамалары саласындағы білімдермен, жинақталған тәжірибемен және оң практикалармен тұрақты алмасу арқылы халықаралық ынтымақтастық нығайтылатын болады.

Әйелдердің экономикалық және саяси мүмкіндіктерін кеңейту

Әйелдердің еңбек және кәсіби-жасампаздық әлеуетін толыққанды пайдалану мақсатында екі жыныс өкілдерінің еңбек нарығына, қаржылық және өзге де ресурстарға тең қол жеткізуі үшін жағдайлар жасалатын болады.

Халықтың экономикалық белсенділігінің болжамы жекелеген өңірлердің және өндіріс секторларының гендерлік ерекшелігі, сондай-ақ кедейлік мониторингі деректері ескеріле отырып жасалады.

Бүкіл Қазақстан Республикасы бойынша әйелдер кәсіпкерлігін дамыту үшін қолданыстағы бағдарламалар бойынша хабардар ету және қаржыландыруды тарту; әйелдер бизнесінің ағымдағы жай-күйін бағалауды ұйымдастыру; кәсіпкер әйелдер мен әйелдер мекемелерінің желісін құру; қаржылық/іскерлік сауаттылыққа оқыту бойынша қызметтер көрсетілетін әйелдер кәсіпкерлігін қолдау орталықтарын ашу жалғастырылатын болады.

Әйелдерді инновациялық, инфрақұрылымдық және жоғары технологиялық мемлекеттік жобалар мен бағдарламаларға неғұрлым кеңінен тарту үшін жағдайлар жасалатын болады. Әйелдер бизнесі заманауи және инновациялық қызметтер: коммуникациялық және цифрлық қызметтер, ойын-сауық, туризм және т. б. секторында дамиды.

Кәсіпкерлікті қолдаудың мемлекеттік шараларын іске асыруға қаржы бөлу кезінде гендерлік аспект ескерілетін болады.

Тұрақты негізде тұрғылықты жері, жасы, мүгедектігі және мүліктік жағдайы бойынша гендерлік аспектіде әлеуметтік қызметтердің қолжетімділігіне және ШОБ субъектілерін мемлекеттік қолдауға талдау жүргізілетін болады.

Кәсіпкерлік бастамаларды қолдау мақсатында халық арасында кәсіпкерлікті дамыту үшін, оның ішінде жұмыс істеп жүрген және ісін жаңа бастаған кәсіпкер әйелдер үшін білім беру бағдарламаларын іске асыру жалғасатын болады. Ауылдық жерлерде әйелдер кәсіпкерлігін қолдауға ерекше назар аударылатын болады. Кәсіпкерлік құзыреттерді кеңейтуге менторлық институтын енгізу және кәсіпкер әйелдердің табысты бизнес-жобаларын танымал ету ықпал ететін болады.

Жұмыспен қамту және базалық әлеуметтік қызметтерге қол жеткізу саласында ауылдық аумақтар мен моноқалалардың гендерлік мұқтаждықтары мен қажеттіліктерін бағалау картасы әзірленетін болады, ауылдық аумақтар мен моноқалалардың гендерлік мұқтаждықтары мен қажеттіліктері шағын бизнесті қолдаудың басым бағыттарының тізбелеріне интеграцияланатын болады.

Қазақстандағы барлық әйелдер мен қыздардың гендерлік теңдігін қамтамасыз ету және құқықтары мен мүмкіндіктерін кеңейту жөніндегі жоба іске асырылатын болады, оның бағыттарының бірі әйелдердің экономикалық белсенділігін дамыту болып табылады.

Еліміздің барлық өңірлерінде ауылдық жерлерде тұратын әйелдерді және осал топтардағы әйелдерді одан әрі өзін-өзі таныту және экономикалық мүмкіндіктерді

арттыру мақсатында еңбек нарығында сұранысқа ие дағдыларға оқыту жүргізілетін болады.

Бала туға байланысты демалыстағы әйелдердің жұмыс дағдыларын сақтау және бала тууға байланысты демалыстан шыққаннан кейін еңбек нарығына бейімделу процесін жеделдету мақсатында олардың біліктілігін арттыру жөніндегі мәселе пысықталатын болады.

Мемлекеттік саясаттың басымдықтарының ішінде шешім қабылдау процестеріне тартылған әйелдердің биліктің атқарушы, өкілді және сот органдарында, мемлекеттік, квазимемлекеттік және корпоративтік секторларда кемінде 30 % деңгейдегі өкілдігін қамтамасыз ету болып табылады.

Еліміздің қоғамдық-саяси өмірінде әйелдердің ролін арттыру бойынша әлеуметтік жобалар іске асырылатын болады.

Гендерлік теңдікті дамыту жөніндегі бағдарламалар мен жобаларды іске асыруға жеке, корпоративтік, квазимемлекеттік секторды белсенді тарту бойынша нысаналы жұмыс жүргізілетін болады.

Оқыту тренингтерін өткізу арқылы әйелдердің саяси мүмкіндіктерін кеңейтуге және әйелдер көшбасшылығын дамытуға ерекше назар аударылатын болады.

Әйелдердің саясаттағы ролі туралы теріс таптаурындар мен ұстанымдарды еңсеру бойынша ақпараттық-түсіндіру жұмысы жүргізілетін болады.

Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықтың алдын алу

Гендерлік зорлық-зомбылық жөніндегі статистикалық ақпаратты жинау және талдау жүйесі, сондай-ақ гендерлік кемсітушілік пен зорлық-зомбылық көріністері жағдайлары бойынша мониторинг және есептілік тетіктері жетілдіріледі.

Денсаулық сақтау, әлеуметтік қорғау және құқық қорғау органдары секторларының арасындағы үйлестірілген іс-қимыл арқылы гендерлік зорлық-зомбылыққа ведомствоаралық ден қою жүйесі әзірленеді және енгізіледі.

Сексуалдық зорлық-зомбылық және гендерлік зорлық-зомбылықтың басқа да түрлері құрбандарының сот төрелігіне тиімді қол жеткізуін қамтамасыз ету, сондай-ақ мемлекет кепілдік берген әлеуметтік, құқықтық және өзге де көмек көрсету бойынша бірыңғай тәсілдер әзірленетін болады.

Прокуратура органдары ҮЕҰ-ны тарта отырып, тұрақты түрде пенитенциарлық мекемелерге нәпсілік қолсұғушылық және зорлық-зомбылық мәніне мониторингтік болуды, сондай-ақ бас бостандығынан айыру орындарында әйелдерді ұстау жағдайларына инспекциялауды жүзеге асыратын болады.

Әлеуметтік және пенитенциарлық мекемелер жүйесінде қыздар мен әйелдердің кемсітусіз және зорлық-зомбылықсыз өмір сүру құқықтарын қорғау рәсімдері туралы нұсқаулықтар әзірленеді және жалпы оқыту енгізіледі.

Гендерлік зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл коалициясы, экономикалық әділеттілік пен құқықтар жөніндегі іс-қимыл коалициясы шеңберінде Қазақстанның міндеттемелерін орындау жөнінде шаралар қабылданатын болады.

Гендерлік ағартуды ілгерілету

Гендерлік көзқарастың болуы және оның әлеуметтік байланыстар мен қатынастарды құру процестеріне әсері ерлер мен әйелдердің тең құқығын орнатудың міндетті шарты болып табылады. Гендерлік теңдік идеологиясын ілгерілету мақсатында Гендерлік білім берудің және халықты ағартудың дамыған жүйесі жұмыс істейтін болады, ол бала кезінен бастап барлық жас санаттарын қамтиды.

Гендерлік стереотиптер мен алалаушылықтарды жоюға бағытталған шаралар негізгі мәнге ие болады. Гендерлік теңдіктің құндылық сипатын назарға ала отырып, бұл процестегі ерекше рөл білім беру жүйесіне тиесілі болады. Осыған байланысты гендерлік мазмұн білім берудегі заманауи тәсілдерді талқылау бойынша ғылыми, кәсіби және қоғамдық қоғамдастықтардың барлық дискурстарына енгізілетін болады.

Педагогтердің біліктілігін арттыру жүйесіне гендерлік теңдік бойынша дәрістер енгізілетін болады. Мұндай тәсіл білім беру контентінің сапасын арттырып қана қоймай, сондай-ақ практика мен педагогтер мен оқушылардың мінез-құлық модельдері деңгейінде білім беру процесіне гендерлік теңдік қағидаттарын енгізуге мүмкіндік береді.

Гендерлік сауаттандыруды ілгерілету мақсатында Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару академиясының базасында мемлекеттік қызметшілерді оқыту жүйесі шеңберінде гендерлік саясатты іске асыру мәселелері бойынша тақырыптық сабақтар, семинар-тренингтер өткізілетін болады.

Азаматтық қоғам институттарының қатысуынсыз гендерлік дүниетанымды қалыптастыру және гендерлік теңдік идеологиясын ілгерілету мүмкін емес. Гендерлік саясаттың тиімділігін арттыруға гендерлік теңдік идеологиясын танымал етуге бағытталған үкіметтік емес сектор құрылымдары мен мемлекеттік органдар арасындағы тығыз өзара іс-қимыл ықпал ететін болады.

Бейбітшілік пен қауіпсіздікті қамтамасыз етуге әйелдердің қатысуын кеңейту

Бейбітшілік пен қауіпсіздікті қолдау мәселелері бойынша шешімдер қабылдауға әйелдердің қатысуы қамтамасыз етіледі.

Әйелдерді ізгі ниет миссиясын жүзеге асыруды тапсыра отырып, арнайы өкілдер мен елшілер лауазымдарына тағайындау мәселесі қаралатын болады.

Заңнамаға сәйкес бітімгершілік дайындықтан өткендердің ішінен ерікті негізде БҰҰ-ның бейбітшілікті қолдау жөніндегі операцияларының құрамына жіберілетін әскери бітімгершілік контингенттердің (Қазақстан Республикасының Ұлттық контингенті) әскери қызметшілері арасында әйелдердің үлесін ұлғайту қамтамасыз етілетін болады.

Жанжалдардың алдын алу мен шешуде медиация құралдарын кеңінен пайдалану қамтамасыз етіледі.

Қауіпсіздік мәселелерімен айналысатын өңірлік құрылымдар жанынан белсенді әйелдер мен құқық қорғаушылар қатарынан кеңесші органдар құру мүмкіндігі қаралатын болады.

Жанжалдар жағдайында және жанжалдан кейінгі жағдайларда гендерлік зорлық-зомбылықты болдырмау мақсатында гендерлік оқыту жүргізіледі және полиция, әскери қызметшілер, елде де, шетелде де, оның ішінде бітімгерлер үшін мінез-құлық хаттамалары қабылданатын болады.

6-бөлім. Нысаналы индикаторлар және күтілетін нәтижелер

1. Ерлердің әйелдерге қарағанда күтілетін өмір сүру ұзақтығындағы гендерлік алшақтық 2022 жылға қарай 8,2 жылды, 2023 жылға қарай 8 жылды құрайды, 2024 жылға қарай – 7,8 жылды, 2025 жылға қарай – 7,7 жылды, 2026 жылға қарай – 7,6 жылды, 2027 жылға қарай – 7,5 жылды, 2028 жылға қарай – 7,3 жылды, 2029 жылға қарай – 7,2 жылды, 2030 жылға қарай – 7 жылды құрайды.

2. Тіркелген некелердің жалпы санына қарағанда бұзылған некелердің үлесі 2022 жылға қарай 37,1 %-ды, 2023 жылға қарай – 37,0 %-ды, 2024 жылға қарай – 36,3 %-ды, 2025 жылға қарай – 36,0 %-ды, 2026 жылға қарай – 35,5 %-ды, 2027 жылға қарай – 35,0 %-ды, 2028 жылға қарай – 34,5 %-ды, 2029 жылға қарай – 34,0 %-ды, 2030 жылға қарай – 33 %-ды құрайды.

3. Репродуктивті жастағы 1000 әйелге шаққанда жүктілікті жасанды ұзу коэффициенті 2022 жылға қарай – 15,3, 2023 жылға қарай – 15,0, 2024 жылға қарай – 14,5, 2025 жылға қарай – 14,0, 2026 жылға қарай – 13,8, 2027 жылға қарай – 13,5, 2028 жылға қарай – 13,3, 2029 жылға қарай – 13,0, 2030 жылға қарай – 12,0 құрайды.

4. Әйелдерге қатысты тіркелген тұрмыстық зорлық-зомбылық фактілерінің саны 2022 жылы 15 %-ға, 2023 жылы 20 %-ға, 2024 жылы 24 %-ға, 2025 жылы 26 %-ға, 2026 жылы 28 %-ға, 2027 жылы 30 %-ға, 2028 жылы 35 %-ға, 2029 жылы 45 %-ға, 2030 жылы 50 %-ға төмендейді.

5. Балаларға қатысты тіркелген зорлық-зомбылық фактілерінің саны 2022 жылы 15 %-ға, 2023 жылы 20 %-ға, 2024 жылы 24 %-ға, 2025 жылы 26 %-ға, 2026 жылы 28 %-ға, 2027 жылы 30 %-ға, 2028 жылы 35 %-ға, 2029 жылы 45 %-ға, 2030 жылы 50 %-ға төмендейді.

6. Әйелдердің ерлерге қарағанда орташа жалақысындағы гендерлік алшақтық 2022 жылы 24,0 %-ды, 2023 жылы – 23,0 %-ды, 2024 жылы – 22,7 %-ды, 2025 жылы – 22,4 %-ды, 2026 жылы – 22,1 %-ды, 2027 жылы – 22,0 %-ды, 2028 жылы – 21,5 %-ды, 2029 жылы – 21,3 %-ды, 2030 жылы – 21,0 %-ды құрайды.

7. Материалдық активтері (мүлік (тұрғын үй, көлік), ЖК) бар әйелдердің ерлерге қарағанда үлесі 2022 жылға қарай 4 %-ға, 2023 жылға қарай 5 %-ға, 2024 жылға қарай

5,5 %-ға, 2025 жылға қарай 6,0 %-ға, 2026 жылға қарай 6,5 %-ға, 2027 жылға қарай 7 %-ға, 2028 жылға қарай 8,0 %-ға, 2029 жылға қарай 9,0 %-ға, 2030 жылға қарай 10 %-ға ұлғаяды.

8. Биліктің атқарушы, өкілді және сот органдарында, мемлекеттік, квазимемлекеттік және корпоративтік секторларда шешімдер қабылдау деңгейіндегі әйелдердің үлесі 2022 жылға қарай 24,5 %-ды, 2023 жылға қарай – 25,0 %-ды, 2024 жылға қарай – 25,3 %-ды, 2025 жылға қарай – 25,5 %-ды, 2026 жылға қарай – 26,0 %-ды, 2027 жылға қарай – 27,0 %-ды, 2028 жылға қарай – 28,0 %-ды, 2029 жылға қарай – 29,0 %-ды, 2030 жылға қарай – 30 %-ды құрайды.

9. Бейбітшілік пен қауіпсіздікті қамтамасыз етудегі әйелдердің үлесі 2022 жылға қарай 7,0 %-ды, 2023 жылға қарай – 8,0 %-ды, 2024 жылға қарай – 8,2 %-ды, 2025 жылға қарай – 8,3 %-ды, 2026 жылға қарай – 8,4 %-ды, 2027 жылға қарай – 8,5 %-ды, 2028 жылға қарай – 9,0 %-ды, 2029 жылға қарай – 9,5 %-ды, 2030 жылға қарай – 10,0 %-ды құрайды.

Күтілетін нәтижелер:

2030 жылға қарай мынадай нәтижелерге қол жеткізілетін болады:

1. Халықтың репродуктивті денсаулық саласындағы хабардарлығы артады.
2. Балаларды тәрбиелеу процесіне тартылған әкелердің үлесі артады.
3. Өмірде қиын жағдайға тап болған отбасыларды анықтау және оларға көмек көрсету жеделдігі артады
4. Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың қайталанған жағдайларының саны азаяды.
5. Кәсіпкерлік саласында әйелдердің қаржылық сауаттылығы артады.
6. Биліктің атқарушы, өкілді және сот органдарында, мемлекеттік, квазимемлекеттік және корпоративтік секторларда шешімдер қабылдау процестеріне тартылған әйелдердің үлесі өседі.
7. Отбасы институтын және гендерлік теңдікті нығайту жөніндегі шаралармен халықты қамту артады.

7-бөлім. Қазақстан Республикасындағы 2030 жылға дейінгі отбасылық және гендерлік саясат тұжырымдамасын іске асыру жөніндегі іс-қимыл жоспары

Қазақстан Республикасындағы 2030 жылға дейінгі отбасылық және гендерлік саясат тұжырымдамасы осы Тұжырымдаманың қосымшасына сәйкес Қазақстан Республикасындағы 2030 жылға дейінгі отбасылық және гендерлік саясат тұжырымдамасын іске асыру жөніндегі іс-қимыл жоспары бойынша орындалатын болады.

**Қазақстан Республикасындағы 2030 жылға дейінгі отбасылық және гендерлік саясат
тұжырымдамасын іске асыру жөніндегі іс-қимыл жоспары**

P/c№	Реформалардың / негізгі іс-шаралардың атауы	Аяқталу нысаны	Аяқталу мерзімі	Жауапты орындаушылар
1	2	3	4	5
<p>1. Ерлер мен әйелдердің тең әріптестігіне, ата-аналардың балаларды тәрбиелеу, оқыту және дамыту, қарттарға қамқорлық жасау және қолдау жауапкершілігін тең бөлуге негізделген отбасылық қатынастарды құру арқылы отбасы институтын нығайту. Отбасыларға мемлекеттік әлеуметтік қолдаудың қолжетімділігі мен атаулылығын арттыру</p> <p>Индикатор: тіркелген некенің жалпы санына қатысты бұзылған некенің үлесі 2022 жылға қарай – 37,1 %-ды, 2023 жылға қарай – 37,0 %-ды, 2024 жылға қарай – 36,3 %-ды, 2025 жылға қарай – 36,0 %-ды, 2026 жылға қарай – 35,5 %-ды, 2027 жылға қарай – 35,0 %-ды, 2028 жылға қарай – 34,5 %-ды, 2029 жылға қарай – 34,0 %-ды, 2030 жылға қарай – 33 %-ды құрайды.</p>				
1	"Қазақстандық отбасылар – 2022" ұлттық баяндамасын дайындау	ӘІОДСҰК отырысында таныстыру	2022 жылғы желтоқсан	АҚДМ, ҚҚДИ (келісу бойынша)
2	Саналы түрде әке болу институтын қолдау және дамыту жөніндегі іс-шараларды өткізу	оқыту тренингтері, бейнероликтер, конкурстар	2022 – 2030 жылдар, желтоқсан	ЖАО
3	"Мерейлі отбасы" ұлттық конкурсын өткізу	ӘІОДСҰК-ға ақпарат	2022 – 2030 жылдар, қыркүйек	АҚДМ, ЖАО
4	Елдің барлық мектептерінде отбасылық тәрбие бойынша сынып сағаттарын өткізу	АҚДМ-ға ақпарат	2022 – 2030 жылдар	БҒМ, ЖАО
5	"Жастар арасында отбасылық құндылықтарды нығайту жөніндегі іс-шараларды институционалдандыру" жобасының аясында отбасын құру мәселелері бойынша жас отбасыларға арналған дайындық курстарын өткізу	тренингтер, бейнероликтер, акциялар	2022 – 2024 жылдар, желтоқсан	АҚДМ, ЖАО

6	"Бақытты отбасы" отбасылық соттар жанында отбасын қолдау ресурстық орталықтарының қызметін ұйымдастыру жөніндегі жобаны іске асыру	орталықтардың қызметін ұйымдастыру, консультациялар өткізу	2022 жыл ішінде	АҚДМ, ЖАО
7	"Қаржылық сауаттылық отбасынан басталады" жобасын іске асыру	курстар	2022 жыл ішінде	АҚДМ, ЖАО
8	Отбасылық және гендерлік саясатты іске асыру жөніндегі жұмысқа тарту үшін сарапшылар, спикерлер, сондай-ақ үлгілі отбасылар өкілдері қатарынан пул қалыптастыру	сарапшылар тізбесі	2022 – 2030 жылдар , шілде	АҚДМ, Еңбекмині, БҒМ, МСМ, ДСМ, ЖАО
9	Бірыңғай республикалық медиа-жоспар шеңберінде Қазақстан Республикасындағы 2030 жылға дейінгі отбасылық және гендерлік саясат тұжырымдамасының іске асырылуын ақпараттық қолдауды ұйымдастыру	ӘІОДСҰК-ға ақпарат	2022 – 2030 жылдар , желтоқсан	АҚДМ, ЖАО
10	Отбасыларға кәсіби көмек көрсетуге (отбасын ресурстық қолдау, дағдарыс орталықтары және т.б.), неке және отбасы институтын нығайтуға, сондай-ақ гендерлік теңдікті ілгерілетуге бағытталған, ҮЕҰ-ға арналған мемлекеттік әлеуметтік	АҚДМ-ға ақпарат	2022 –	ЖАО

	тапсырысты орналастыру		2030 жылдар, желтоқсан	
11	Мемлекеттік отбасылық және гендерлік саясатты іске асыруға бағытталған мемлекеттік әлеуметтік тапсырыстың орындалуына мониторинг жүргізу	ӘЮДСҮК-ға ақпарат	2022 – 2030 жылдар , қаңтар, шілде	АҚДМ, ЖАО
12	Аз қамтылған отбасыларға жан-жақты көмек көрсетуге арналған отбасының цифрлық картасын әзірлегеннен кейін өңірлердегі әл-ауқат мониторингін жүргізу	ӘЮДСҮК-ға ақпарат	2025 – 2030 жылдар , желтоқсан	Еңбекмині, БҒМ, ДСМ, ПМ, АҚДМ, ЖАО
13	Өмірде қиын жағдайға тап болған балалары бар отбасыларды қолдау жөніндегі іс-шаралар кешенін іске асыру	оқыту, тренингтер, консультациялар	2022 – 2024 жылдар , желтоқсан	АҚДМ, Еңбекмині, БҒМ, ДСМ, ПМ, ЖАО
14	Отбасылық қолайсыздықтың профилактикасы жөніндегі жұмысқа білім беру ұйымдарының қамқоршылық кеңестерін тарту	АҚДМ-ға ақпарат	2022 – 2030 жылдар , желтоқсан	БҒМ, ЖАО
15	Жанжал немесе өмірдегі қиын ахуал жағдайларында медиация және отбасын әлеуметтік-психологиялық қолдау қызметтерін дамыту жөнінде іс-шаралар өткізу	АҚДМ-ға ақпарат	2022 – 2030 жылдар , желтоқсан	ЖАО, АҚДМ, БҒМ
16	Қарт адамдардың, жалғыз басты егде жастағы адамдардың бос уақытын	АҚДМ-ға ақпарат		ЖАО

	қамтамасыз етуге бағытталған іс-шараларды ұйымдастыру		2022 – 2030 жылдар , желтоқсан	
17	Оң отбасылық дәстүрлер мен рухани-адамгершілік құндылықтарды сақтау, отбасын жоспарлау және ерлер мен әйелдердің репродуктивті денсаулығын сақтау мәселелері бойынша некеге тұратын жұптардың хабардар болуын арттыру жөнінде әдістемелік ұсынымдар әзірлеу	әдістемелік ұсынымдар	2022 жылғы IV тоқсан	А Қ Д М , Қазақстандағы " БҰҰ-әйелдер" құрылымы (келісу бойынша), ЮНФПА (келісу бойынша)
18	Заңнамаға жалғызбасты ата-аналардың қашықтан жұмыс істеу форматына және жұмыспен қамтудың қысқартылған режиміне құқығын айқындауды көздейтін өзгерістер енгізу	Заң жобасы	2022 жылғы қазан	Еңбекмині, МҚІА

2. Репродуктивті денсаулықты сақтау үшін жағдай жасау және күтілетін өмір сүру ұзақтығындағы гендерлік алшақтықты жою.

Индикаторлар: ерлердің әйелдерге қатысты күтілетін өмір сүру ұзақтығындағы гендерлік алшақтық 2022 жылға қарай – 8,2 жылды, 2023 жылға қарай – 8 жылды, 2024 жылға қарай – 7,8 жылды, 2025 жылға қарай – 7,7 жылды, 2026 жылға қарай – 7,6 жылды, 2027 жылға қарай – 7,5 жылды, 2028 жылға қарай – 7,3 жылды, 2029 жылға қарай – 7,2 жылды, 2030 жылға қарай – 7 жылды құрайды; репродуктивті жастағы 1000 әйелге шаққанда жүктілікті жасанды үзудің коэффициенті 2022 жылға қарай – 15,3-ті, 2023 жылға қарай – 15,0-ді, 2024 жылға қарай – 14,5-ті, 2025 жылға қарай – 14,0-ді, 2026 жылға қарай – 13,8-ді, 2027 жылға қарай – 13,5-ті, 2028 жылға қарай – 13,3-ті, 2029 жылға қарай – 13,0-ді, 2030 жылға қарай – 12,0-ді құрайды.

	Жасөспірімдер мен жастар арасында саламатты өмір салтын насихаттау, репродуктивті денсаулықты сақтау , оның ішінде е жыныстық қатынасқа ерте түсудің			
--	--	--	--	--

19	профилактикасы, отбасын жоспарлау, контрацептивтік құралдарды пайдалану, қаламаған жүктіліктің алдын алу мәселелері бойынша ақпараттық-түсіндіру жұмысын күшейту	ДСМ-ға ақпарат	2022 – 2030 жылдар , желтоқсан	ЖАО
20	Пациенттердің өздерін, жасөспірімдердің ата-аналарын немесе өзге де заңды өкілдерін белсенді тарта отырып, жастар денсаулық орталықтары ұсынатын жасөспірімдер мен жастарға медициналық-психологиялық көмек, консультациялық қолдау көрсету	ДСМ-ға ақпарат	2022 – 2030 жылдар , желтоқсан	ЖАО
21	Репродуктивті денсаулықты сақтау , қаламаған жүктіліктің алдын алу мәселелері бойынша ЮНФПА сарапшыларын тарта отырып, мектептерде, колледждерде, ЖОО-ларда жасөспірімдер мен жастарға консультация беру	ДСМ-ға ақпарат	2022 – 2030 жылдар , желтоқсан	ЖАО, ЮНФПА (келісу бойынша)
22	Жүктілік, босану кезеңінде және бала туғаннан кейін әйелдерді қолдау, ата-ана болуға, босануға және бала емізуге дайындық жөніндегі іс-шараларды өткізу	ДСМ-ға ақпарат	2024 – 2030 жылдар , желтоқсан	ЖАО

23	Волонтерлік ұйымдарды, ақсақалдар, әкелер, аналар кеңестерін "Ешкімді де назардан тыс қалдырмаймыз" қағидаты бойынша мүмкіндігі шектеулі балалар мен жастарды, оның ішінде үйде оқитындарды (ерекше қажеттіліктері бар) әлеуметтендіру қызметіне тарту	АҚДМ-ға ақпарат	2022 – 2030 жылдар , желтоқсан	ЖАО
24	"Мүмкіндіктері шектеулі мүгедек балалары бар отбасыларды әлеуметтік және психологиялық қолдау" жобасын іске асыру	қолдау қызметі	2022 жыл ішінде	АҚДМ, ЖАО
25	"Армандар орындалады" акциясының шеңберінде ауыр науқас балаларды моральдық-психологиялық қолдау жөнінде іс-шаралар өткізу	акция	2022 жыл ішінде	АҚДМ, ЖАО
26	Ерекше қажеттіліктері бар балаларға арналған медициналық әлеуметтік-педагогикалық оңалту орталықтарын (бөлімшелерін) кезең-кезеңімен ашу	АҚДМ-ға ақпарат	2022 – 2030 жылдар , желтоқсан	ЖАО
27	Аз қамтылған отбасылардан шыққан, оның ішінде ауылдық жерлерде тұратын балаларды қосымша біліммен, спорт секцияларымен және үйірмелермен барынша қамтуды	АҚДМ-ға ақпарат	2022 – 2030 жылдар , желтоқсан	ЖАО, БҒМ, МСМ

	қамтамасыз ету. Олардың жеңілдікті шарттармен бару мүмкіндігін қарастыру			
3. Отбасында балалар мен әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықты болдырмау				
Индикаторлар: әйелдерге қатысты тіркелген тұрмыстық зорлық-зомбылық фактілерінің саны 2022 жылға қарай 15 %-ға, 2023 жылға қарай 20 %-ға, 2024 жылға қарай 24 %-ға, 2025 жылға қарай 26 %-ға, 2026 жылға қарай 28 %-ға, 2027 жылға қарай 30 %-ға, 2028 жылға қарай 35 %-ға, 2029 жылға қарай 45 %-ға, 2030 жылға қарай 50 %-ға төмендейді; балаларға қатысты тіркелген тұрмыстық зорлық-зомбылық фактілерінің саны 2022 жылға қарай 15 %-ға, 2023 жылға қарай 20 %-ға, 2024 жылға қарай 24 %-ға, 2025 жылға қарай 26 %-ға, 2026 жылға қарай 28 %-ға, 2027 жылға қарай 30 %-ға, 2028 жылға қарай 35 %-ға, 2029 жылға қарай 45 %-ға, 2030 жылға қарай 50 %-ға төмендейді.				
28	"Қазақстандық отбасыларда зорлық-зомбылыққа жол жоқ" жобасын іске асыру	АҚДМ-ға ақпарат	2022 – 2030 жылдар , желтоқсан	ЖАО
29	"Жастар арасында мықты отбасы құндылықтарын қалыптастыру" жобасы шеңберінде тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы жөнінде іс-шаралар өткізу	тренингтер, консультациялар, бейнероликтер	2022 жыл ішінде	АҚДМ
30	Әрбір қала мен ауданда отбасын қолдау, отбасылық жанжалдарды шешу және балалары бар әйелдерге уақытша баспана ұсыну орталықтарын құру	отбасын қолдау орталықтары	2022 – 2025 жылдар , желтоқсан	АҚДМ, Еңбекмині, ЖАО
31	Гендерлік зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл, экономикалық әділеттілік пен құқықтар коалициялары шеңберінде Қазақстанның міндеттемелерін орындау жөнінде шаралар қабылдау	аралық елдік есепті әзірлеу және Коалициялар Хатшылығына жіберу	2022 – 2023 жылдар , желтоқсан	ӘЮДСҰК, АҚДМ, СІМ, "Атамекен" ҰКП (келісу бойынша), Қазақстандағы "БҰҰ-әйелдер" құрылымы (келісу бойынша)
	Тұрмыстық зорлық-зомбылықта н жәбірленушілердің			

32	құқықтары мен заңды мүдделерін қамтамасыз етуге бағытталған профилактикалық іс-шаралар өткізу	АҚДМ-ға ақпарат	2022 – 2030 жылдар , желтоқсан	ПМ, БҒМ, ЖАО
4. Гендерлік теңдік институтын нығайту. Әйелдердің экономикалық және саяси мүмкіндіктерін кеңейту				
<p>Индикаторлар: материалдық активтері бар (мүлік (тұрғын үй, көлік), ДК) әйелдердің ерлерге қатысты үлесі 2022 жылға қарай 4 %-ға, 2023 жылға қарай 5 %-ға, 2024 жылға қарай 5,5 %-ға, 2025 жылға қарай 6 %-ға, 2026 жылға қарай 6,5 %-ға, 2027 жылға қарай 7 %-ға, 2028 жылға қарай 8 %-ға, 2029 жылға қарай 9 %-ға, 2030 жылға қарай 10 %-ға ұлғаяды;</p> <p>ерлерге қарағанда әйелдердің орташа жалақысындағы гендерлік алшақтық 2022 жылға қарай – 24%, 2023 жылға қарай – 23 %-ды, 2024 жылға қарай – 22,7 %-ды, 2025 жылға қарай – 22,4 %-ды, 2026 жылға қарай – 22,1 %-ды, 2027 жылға қарай – 22 %-ды, 2028 жылға қарай – 21,5 %-ды, 2029 жылға қарай – 21,3 %-ды, 2030 жылға қарай – 21 %-ды құрайды;</p> <p>биліктің атқарушы, өкілді және сот органдарындағы, мемлекеттік, квазимемлекеттік және корпоративтік секторлардағы шешімдер қабылдау деңгейінде әйелдердің үлесі 2022 жылға қарай – 24,5 %-ды, 2023 жылға қарай – 25,0 %-ды, 2024 жылға қарай – 25,3 %-ды, 2025 жылға қарай – 25,5 %-ды, 2026 жылға қарай – 26,0 %-ды, 2027 жылға қарай – 27,0 %-ды, 2028 жылға қарай – 28,0 %-ды, 2029 жылға қарай – 29,0 %-ды, 2030 жылға қарай – 30 %-ды құрайды.</p>				
33	Қазақстан Республикасындағы 2030 жылға дейінгі отбасылық және гендерлік саясат тұжырымдамасын іске асыру шеңберінде гендерлік бюджеттеуді енгізу жөніндегі тәсілдерді әзірлеу	ӘОДСҮК-ға ақпарат	2022 жылғы IV тоқсан	ҰЭМ, Қаржымині
34	Гендерлік бюджеттеуді енгізу тәсілдерін сынамалау жөніндегі пилоттық жобаны іске асыру	пилоттық жоба, ӘОДСҮК-ға ақпарат	2022 жыл ішінде	ҰЭМ, Қаржымині, БҒМ
35	Өңірлер, қалалар және аудандар бөлінісінде жұмыспен қамту, базалық әлеуметтік көрсетілетін қызметтерге, мемлекеттік колдаудың әртүрлі шараларына қол жеткізу бөлігінде гендерлік мұқтаждықтар мен	Гендерлік мұқтаждықтар картасы	2022 – 2025 жылдар , желтоқсан	АҚДМ, ЖАО

	қажеттіліктер картасын әзірлеу			
36	"Қазіргі қазақстандық қоғамдағы гендерлік саясат" тақырыбында әлеуметтанушылық зерттеу жүргізу	талдамалық есеп	2022 жылғы IV тоқсан	АҚДМ, ҚҚДИ (келісу бойынша)
37	Мемлекеттік статистика жүйесінде гендерлік көрсеткіштер спектрін кеңейту бойынша ұсыныстар енгізу	ӘІОДСҰК-ға ақпарат	2022 жылғы IV тоқсан	СЖРА ҰСБ
38	Гендерлік саясат саласындағы уәкілетті органды айқындау бойынша функционалды талдауды жүргізу	ӘІОДСҰК-ға ақпарат	2025 жылғы IV тоқсан	ҰЭМ
39	Оқу материалдарына гендерлік сараптама жүргізу және гендерлік теңдік мәселелерін оқу бағдарламаларына енгізу бойынша нақты ұсынымдар мен ұсыныстар беру	ұсынымдар	2022 жылғы IV тоқсан	АҚДМ, Қазақстандағы "БҰҰ-әйелдер" құрылымы (келісу бойынша)
40	Отбасы институтын қолдау, гендерлік теңдікті дамыту жөніндегі бағдарламалар мен жобаларды іске асыруға жеке, корпоративтік, квазимемлекеттік секторды белсенді тарту бойынша нысаналы жұмыс жүргізу	бірлескен жобалар	2022 – 2030 жылдар, желтоқсан	АҚДМ, БҒМ, Еңбекмині, ЖАО
	"Қазақстандағы барлық әйелдер мен қыздардың гендерлік теңдігін қамтамасыз ету және құқықтары мен мүмкіндіктерін			

41	кеңейту және COVID-19 пандемиясы дағдарысының салдарын еңсеру бөлігінде Отбасылық және гендерлік саясат тұжырымдамасын іске асыруда Қазақстанға жәрдемдесу" бірлескен жобасын іске асыру	бірлескен жоба	2022 – 2024 жылдар , желтоқсан	А Қ Д М , Қазақстандағы " БҰҰ-әйелдер" құрылымы (келісу бойынша)
42	Е л д і ң қоғамдық-саяси өмірінде әйелдердің рөлін ілгерілету жөніндегі әлеуметтік жобаларды іске асыру, өзін-өзі таныту үшін тең мүмкіндіктер қалыптастыру	әлеуметтік жобалар	2022 – 2025 жылдар , желтоқсан	АҚДМ, ЖАО
43	Экономиканың барлық секторларында жұмыс істейтін Ш О С субъектілеріне, оның ішінде кәсіпкер әйелдерге кәсіпкерлікті қаржылай және қаржылай емес қолдау шаралары туралы ақпараттық-консультациялық қызметтер көрсету	АҚДМ-ға ақпарат	2022 – 2025 жылдар , желтоқсан	ҰЭМ, "Атамекен" ҰКП (келісу бойынша)
44	Мемлекеттік, квазимемлекеттік және корпоративтік секторлардағы басшы лауазымдарға әйелдер мен ерлерді тағайындау туралы ақпарат беру	ӘІОДСҰК-ға ақпарат	2022 – 2030 жылдар , желтоқсан	АҚДМ, МҚІА, СЖРА ҰСБ

5. Гендерлік сауаттандыруды ілгерілету және бейбітшілік пен қауіпсіздікті қамтамасыз етуге әйелдердің қатысуын кеңейту

Индикаторлар: бейбітшілік пен қауіпсіздікті қамтамасыз етудегі әйелдердің үлесі

2022 жылға қарай – 7,0 %-ды, 2023 жылға қарай – 8,0 %-ды, 2024 жылға қарай – 8,2 %-ды, 2025 жылға қарай – 8,3 %-ды, 2026 жылға қарай – 8,4 %-ды, 2027 жылға қарай – 8,5 %-ды, 2028 жылға қарай – 9,0 %-ды, 2029 жылға қарай – 9,5 %-ды, 2030 жылға қарай – 10 %-ды құрайды.

45	Мемлекеттік қызметшілерді оқыту жүйесі шеңберінде гендерлік саясатты іске асыру мәселелері бойынша тақырыптық сабақтар, семинар-тренингтер өткізу	бекітілген оқу графиктері	2022 – 2030 жылдар , желтоқсан	МҚИА, МБА (келісу бойынша), ОМО, ЖАО
46	Гендерлік саясатты іске асыру мәселелері бойынша тақырыптық театр қойылымдарын өткізу	АҚДМ-ға ақпарат	2022 – 2030 жылдар , желтоқсан	МСМ
47	Әйелдерді БҰҰ бітімгершілік миссиясының қауіпсіздікті қамтамасыз ету секторына дайындау және жіберу	АҚДМ-ға ақпарат	2022 – 2030 жылдар , желтоқсан	Қорғанысмині, СИМ
48	Қорғаныс және қауіпсіздік, соттар және құқық тәртібі саласында жұмыс істейтін және қызмет өткеретін әйелдердің саны туралы, сондай-ақ әйелдердің басшылық лауазымдарға тағайындалуы туралы талдамалық ақпарат беру	АҚДМ-ға ақпарат	2022 – 2030 жылдар , желтоқсан	Қорғанысмині, ПМ, БП, ЖС (келісу бойынша)

Аббревиатуралардың толық жазылуы:

АҚДМ – Қазақстан Республикасының Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі;

ӘЮДСҰК – Қазақстан Республикасының Президенті жанындағы Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі ұлттық комиссия;

БҒМ – Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі;

БП – Қазақстан Республикасының Бас прокуратурасы;

БҰҰ – Біріккен Ұлттар Ұйымы;
ДСМ – Қазақстан Республикасының Денсаулық сақтау министрлігі;
Еңбекмині – Қазақстан Республикасының Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі;
ЖАО – жергілікті атқарушы органдар;
ЖС – Қазақстан Республикасының Жоғарғы Соты;
Қаржымині – Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі;
ҚҚДИ – "Рухани жаңғыру" қазақстандық қоғамдық даму институты;
Қорғанысмині – Қазақстан Республикасының Қорғаныс министрлігі;
ҚР – Қазақстан Республикасы;
МБА – Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару академиясы;
МҚІА – Қазақстан Республикасының Мемлекеттік қызмет істері агенттігі;
МСМ – Қазақстан Республикасының Мәдениет және спорт министрлігі;
ОМО – орталық мемлекеттік органдар;
СЖРА ҰСБ – Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің Ұлттық статистика бюросы;
СІМ – Қазақстан Республикасының Сыртқы істер министрлігі;
ҮЕҰ – үкіметтік емес ұйымдар;
ҰЭМ – Қазақстан Республикасының Ұлттық экономика министрлігі;
ҰКП – "Атамекен" Қазақстан Республикасының Ұлттық кәсіпкерлер палатасы;
ІІМ – Қазақстан Республикасының Ішкі істер министрлігі;
ЮНФПА – БҰҰ Халықтың қоныстануы саласындағы қоры.